

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Henrik Svensson

Ett narkotikafritt Sverige?

Om kriminaliseringen av eget bruk av narkotika och
stigmatisering

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Per Ole Träskman

VT 13

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Introduktion	5
1.2 Syfte och frågeställningar	5
1.3 Metod	6
1.4 Material	9
1.5 Avgränsningar	10
1.6 Disposition	11
2 TEORI	13
2.1 Kriminaliseringsskäl	13
2.1.1 Syfte med och skyddsintressen bakom en kriminalisering	13
2.1.2 Effektivitetsöverbäganden och när en kriminalisering inte bör ske	15
2.1.3 Defensiva modellen och den offensiva inriktningen	17
2.2 Stigmatisering	18
2.2.1 Förståelsen av stigma	18
2.2.2 Stigmatiseringsprocessen	19
3 NARKOTIKA I SVERIGE	22
3.1 Narkotikabruket	22
3.2 Lagföringar	23
3.3 Återfall	24
4 NARKOTIKALAGSTIFTNINGENS UTVECKLING I SVERIGE UNDER 1900- OCH 2000-TALET	25
4.1 Utvecklingen under tidigt 1900-tal	25
4.2 Narkotikastrafflagen tillkommer	27

4.3	Narkotikadebatten inleds	28
5	KRIMINALISERING AV EGET BRUK	32
5.1	Förarbeten och praxis	32
5.1.1	Kriminaliseringens vara eller icke vara under tidigt 1980-tal	32
5.1.2	Den finska kriminaliseringen	35
5.1.3	Frågan om tillämpningsproblem aktualiseras i Högsta domstolen	36
5.1.4	Kriminaliseringen genomförs	37
5.1.5	Straffskärpningar genomförs	39
5.1.6	Polisens befogenheter utvidgas	40
5.2	Diskussion i doktrin	41
5.3	En utvärdering av kriminaliseringen	43
6	KOMPARATIV UTBLICK	45
6.1	Eget bruk i Danmark	45
6.2	Statistisk jämförelse	46
7	ANALYS	48
7.1	Kriminaliseringsskäl	48
7.1.1	Syftet med och skyddsintressena bakom kriminaliseringen	49
7.1.2	Effektivitetsöväväganden och när en kriminalisering inte bör ske	51
7.1.3	Defensiva modellen och offensiva inriktningen	53
7.2	Stigmatisering	53
7.3	Vad kan eller bör ske i framtiden?	55
	BILAGA A	58
	BILAGA B	65
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	72
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	77

Summary

During the past 50 years, the Swedish drug policy has been hotly debated. The main objective of the policy is to create a drug-free society. Several measures have been taken to achieve this objective. One of these measures was the criminalization of personal consumption of drugs, which occurred in 1988, and the subsequent increase in the severity of the penalty in 1993.

This thesis deals with the Swedish legislation of drugs. The purpose of the thesis is to investigate whether or not, the criminalization of personal consumption of drugs was sufficiently substantiated to be justified at its establishment. The thesis includes a section from a sociological perspective, where the stigmatization of drug users is treated.

Based on theories regarding criminalization in general, it may be questioned whether the criminalization of personal consumption of drugs were approved on too weak legal grounds. Questions can be raised concerning the justification of the criminalization regarding purpose, the protection of interests and efficiency, as well as concerning whether the criminalization represents a moralistic or paternalistic legislation.

Designation of certain behaviors as undesirable creates norms in the society. If individuals violate these standards they may be exposed to stigma and social exclusion. This sociological aspect has not yet been considered in the Swedish legislation of drugs to a great extent. It is important to consider not only legal but also sociological aspects when a criminalization is implemented. Stigmatization may have been overlooked in extent, regarding the criminalization of personal consumption of drugs.

The Swedish drug policy does not work properly and there is a need for a change. What this change should be is difficult to tell. One potential change is to abandon the stated objective of a drug-free society. Regardless of the change that occur it is important to bear in mind other perspectives than just purely legal.

Sammanfattning

Den svenska narkotikapolitiken har sedan den andra halvan av 1900-talet varit föremål för en aktiv debatt. Det fastslagna målet för denna politik har varit ett narkotikafritt samhälle. För att uppnå detta mål har flera åtgärder vidtagits. En av dessa åtgärder var kriminaliseringen av eget bruk som skedde 1988 med en påföljande straffskärpning 1993.

Denna uppsats behandlar den svenska narkotikalagstiftningen och syftet är att utreda huruvida kriminaliseringen av eget bruk av narkotika var tillräckligt underbyggd för att kunna rättfärdigas vid sin tillkomst. Uppsatsen innehåller även en sociologisk del där stigmatisering av narkotikamissbrukare behandlas.

Utifrån teorier gällande kriminalisering i allmänhet kan det anses råda tvivel om huruvida kriminaliseringen av eget bruk tilläts på för svaga grunder. Tveksamhet för dess rättfärdigande råder för såväl syfte, skyddsintresse, och effektivitet som för om kriminaliseringen utgör en moraliserande eller paternalistisk lagstiftning.

Utpekande av vissa gärningar som oönskade skapar normer i samhället. Om individer bryter mot dessa normer kan de riskera stigmatisering och att hamna utanför samhället. Denna sociologiska faktor har inte beaktats i svensk narkotikalagstiftning i någon högre grad. Det är dock viktigt att inte enbart beakta juridiska faktorer vid kriminaliseringar och kanske har stigmatisering i detta fall förbisetts i för stor utsträckning.

Den svenska narkotikalagstiftningen fungerar inte tillfredsställande och det finns behov för en förändring. Vad denna förändring bör utgöras av är svårt att säga. En möjlig förändring är att målsättningen om ett narkotikafritt samhälle överges. Oavsett vilken förändring som sker är det viktigt att ha andra perspektiv än enbart rent juridiska i åtanke.

Förord

Med denna uppsats når fyra och ett halvt år med nio terminers studier på juristprogrammet i Lund sitt slut. Många goda minnen kommer att finnas kvar och förhoppningsvis bevaras under lång tid.

Ett tack riktas till de föreläsare och studiekamrater som har gjort denna tid till det den har varit. Jag vill också rikta ett tack till min handledare Per Ole Träskman för råd på vägen mot uppsatsens fullbordande. Tack också till de vänner som har gjort att det har funnits en verklighet även utanför Juridicums väggar.

Ett särskilt tack riktas också till min flickvän som har varit ett stort stöd under hela denna tid samt korrekturläst och kommit med värdefulla råd under uppsatsens gång.

Henrik Svensson

Lund, maj 2013

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
Brå	Brottsförebyggande rådet
CAN	Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning
Ds	Departementsserien
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EMCDDA	European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction
EU	Europeiska Unionen
FHI	Statens Folkhälsoinstitut
FN	Förenta Nationerna
JuU	Justitieutskottet
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NSL	Narkotikastrafflagen (1968:64)
PM	Promemoria
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen (1974:152)
RÅ	Riksåklagaren
SOU	Statens offentliga utredningar

1 Inledning

1.1 Introduktion

Uttrycket *Ett narkotikafritt Sverige* samt andra uttryck såsom *Ett narkotikafritt samhälle* och *Det ska vara jobbigt att vara missbrukare!* har använts av politiker och andra aktörer i den svenska narkotikadebatten. I Sverige har en nollvision gällande narkotika upprättats och arbetet mot denna vision kan beskrivas som en kamp eller ett krig mot narkotikan.

Det straffrättsliga systemet har blivit ett vapen i detta krig. Genom att staten kriminaliserar gärningar som de anser vara oönskade finns förhoppningar om att styra befolkningen i en viss önskad riktning. En fråga som aktualiseras i narkotikadiskussionen är om detta tillvägagångssätt har någon verkan och kanske ännu viktigare, har detta vapen tills idag utnyttjats i för hög grad och utan tillräckligt stöd?

När vissa gärningar utpekas som oönskade konstrueras normer i samhället i enlighet med detta mönster. Dessa normer blir riktmärken för hur människor i samhället sedan faktiskt agerar. Agerar en person inte i enlighet med normerna riskerar denne att bli stämplad av de andra aktörerna i samhället. Denna stämpel kan sedan vara något som får en påverkan på en persons levnadssätt och livssituation.

1.2 Syfte och frågeställningar

Detta examensarbete kommer att behandla den svenska lagstiftningen gällande narkotika. Fokus kommer framförallt vara på kriminaliseringen av eget bruk av narkotika. Det huvudsakliga syftet är att granska denna kriminalisering och dess tillkomst. Det som författaren ämnar utreda är om kriminaliseringen 1988 var tillräckligt underbyggd samt hur motiveringarna i förarbetena formulerades. Utöver denna rent juridiska synvinkel kommer uppsatsen även innehålla en sociologisk aspekt. Det som kommer att behandlas i denna del är stigmatisering av narkotikamissbrukare.

Uppsatsen ämnar behandla följande frågeställningar:

- Stämmer teorierna om kriminalisering överens med den faktiska kriminaliseringen av eget bruk av narkotika?
- Hur ser narkotikasituationen ut i Danmark, där eget bruk av narkotika inte är kriminaliserat?
- Hur kan stigmatisering påverka narkotikamissbruk och beaktades denna aspekt vid lagstiftningsarbetet till narkotikalagstiftningen i Sverige?

1.3 Metod

Den metod som huvudsakligen kommer att användas i denna uppsats är den rättsdogmatiska. Denna metod som tar sin utgångspunkt i rättskällorna, det vill säga lag, förarbete, doktrin och praxis, syftar till att fastställa rättsläget. Rättsdogmatiken används för fastställande av *de lege lata* samt diskussioner om *de lege ferenda*.¹

De rättskällor som nämndes ovan har olika ställning i en juridisk argumentation. Det kan uttryckas som att de har olika styrka som auktoritetsskäl. De viktigaste rättskällorna som är de som *ska* beaktas och därmed kan ses som bindande är lagar, andra föreskrifter och fasta sedvanerättsliga regler.²

Prejudikat samt förarbeten till lagstiftning utgör rättskällor som *bör* beaktas. De högsta instansernas prejudikat är de som främst bör beaktas, medan lägre instansers avgöranden bör återopas i framtida, relativt liknande mål samt i rättsvetenskapen.³ Den lagstiftning som finns är relativt kortfattad varför vägledning till hur lagen ska tolkas får sökas i förarbetena. Förarbeten anses uttrycka lagstiftarens vilja eller lagens ändamål.⁴

De rättskällor som *får* beaktas som auktoritetsskäl är bland annat institutionella rekommendationer, myndighetsbeslut som inte utgör prejudikat, doktrin samt utländsk rätt.⁵ Med doktrin avses den rättsdogmatiska litteraturen som systematiserar och tolkar gällande rätt. Den auktoritet som en författare innehar kommer av det anseende som författaren åtnjuter genom att ha presterat en skicklig argumentation inom ett specifikt rättsområde.⁶

Utgångspunkten i denna uppsats kommer att vara lagstiftningen gällande narkotika. För att få en tydligare bild av denna lagstiftning och för att nå en större kunskap om bakgrunden till den kommer aktuella förarbeten att studeras. I de fall det anses relevant kommer även prejudikat från Högsta domstolen, HD, att beaktas. Vidare kommer aktuell och relevant doktrin inom det straffrättsliga området att studeras. Studierna av dessa rättskällor kommer förhoppningsvis att ge en bild av hur rättsläget har sett ut tidigare, hur det ser ut idag samt vilka diskussioner som har förts och förs gällande lagstiftningens förändring.

Gällande uppsatsens sociologiska del kommer där sociologisk teori tas del av. Tidigare forskning kommer att jämföras med de sociologiska teorierna och slutsatser som är relevanta för uppsatsen kommer att dras utifrån dessa.

Komparativa studier är en annan informationskälla som kommer att begagnas. Denna kan användas dels för att finna likheter och skillnader i

¹ Lehrberg (2010), s. 167.

² Peczenik (1995), s. 35.

³ Peczenik (1995), s. 37.

⁴ Peczenik (1995), s. 40–41.

⁵ Peczenik (1995), s. 35.

⁶ Peczenik (1995), s. 42–43.

olika rättssystem, dels till förklaring av uppkomst och jämförelser av olika rättssystemens lösningar, dels behandling av metodologiska problem som kan uppkomma vid arbetet med den komparativa rättskunskapen.⁷

Komparativa studier kan användas även om intresset enbart är den egna rättsordningen. En komparativ studie kan visa vad en nationell juridisk lösning har påverkats av eller om andra länder har valt lösningar som har fungerat bättre. En komparativ studie kan också visa på rättssystem som klarar sig utan en lösning som i många länder framstår som självklar.⁸

Till en komparativ studie kan flera problem vara knutna. Först och främst måste det finnas en möjlighet att skaffa sig korrekt och gällande information om de juridiska regler eller institut som ska jämföras. Vidare finns det en risk att omedvetet utgå från att de juridiska begrepp och tolkningar som används i ens eget rättssystem även är gångbara i det utländska. Det är därför viktigt att studera den utländska rätten utan dessa antaganden. Kunskap inom det egna rättssystemet underlättar dock studier i ett utländskt, särskilt om dessa är nära besläktade.⁹

Viktigt vid en komparativ studie är också att de utländska rättskällorna tolkas på samma sätt som de görs i det utländska rättssystemet.¹⁰ Det är samtidigt av vikt att den utländska rättsordningen studeras i sin helhet även i de fall när jämförelsen enbart omfattar en liten del.¹¹ Försök ska också göras för att se till utomjuridiska faktorer såsom ekonomi, politik och kultur när en förståelse för den utländska rättsordningen ska byggas.¹²

Den komparativa studien som kommer att genomföras i denna uppsats kommer att utgöras av finsk respektive dansk rätt. Gällande den finska rätten kommer doktrin studeras för att få en bild av hur den finska kriminaliseringen av eget bruk ser ut. Anledningen till att inte förarbeten studeras här är att dessa inte finns tillgängliga varken digitalt eller i närområdet tillgängliga bibliotek. Språket i de använda källorna kommer inte föranleda några problem eftersom de är författade på svenska. Gällande den danska rätten kommer även här doktrin studeras för att få en bild av hur Danmark har hanterat det egna bruket av narkotika. Språkliga förbistringar av de danska texterna kommer förhoppningsvis undvikas men ligger i annat fall helt på författaren av denna uppsats.

En annan källa till kunskap utgör statistik. För att kunna använda sig av statistik måste denna dock uppfylla de krav som finns på reliabilitet och validitet. För att dessa krav ska uppfyllas måste liknande handlingar karakteriseras på samma sätt. Detta samtidigt som olika händelser inte ska kunna kategoriseras på samma sätt. Bakgrunden till statistiken måste alltså

⁷ Bogdan (2003), s. 18.

⁸ Bogdan (2003), s. 27.

⁹ Bogdan (2003), s. 39–41.

¹⁰ Bogdan (2003), s. 45.

¹¹ Bogdan (2003), s. 47.

¹² Bogdan (2003), s. 52.

vara exakt och möjlig att upprepa för att kunna anses vara reliabel. Vidare måste även alla handlingar omfattas och kunna kategoriseras.¹³

Gällande brottsstatistik finns det ett antal problem kopplat till sammanställningen av information. Dels måste en gärning vara definierad som brottslig, dels måste denna gärning upptäckas. Det är viktigt att tänka på att definitionen av vad som är brottsligt är något som förändras över tiden. Samtidigt är en brottslig gärning i ett rättssystem inte nödvändigtvis brottslig i ett annat. Upptäckten av ett brott kan påverkas av flera faktorer såsom exempelvis allmänhetens anmälningbenägenhet som i sin tur kan påverkas av en plikt känsla att anmäla brott, en möjlighet att få tillbaka stöldgods, att försäkringsbolaget kräver en polisanmälan eller helt enkelt en önskan om att en gärningsman ska straffas.¹⁴

Ytterligare en aspekt som kan påverka brottsstatistiken är riktlinjer och praktiker hos till exempel polisen eller andra myndigheter när det gäller att hantera olika brott.¹⁵ Men också varje enskild myndighetspersons agerande kan påverka statistiken. För att statistiken ska vara valid krävs det att samma handling registreras på samma sätt och behandlas lika. Genomförs inte detta ges ingen sann bild av handlingarna.¹⁶ Det är också viktigt att se till vad statistiken är tänkt att användas till. Vad är det egentliga syftet med att statistiken har tagits fram?¹⁷

Trots alla problem är statistik ändå ett verktyg som är användbart i forskningssyfte. De empiriska data som framträder ur statistiken kan användas som fakta om dagens samhälle och statistiker arbetar ständigt med att minska potentiella felkällor och brister.¹⁸

Statistik kommer främst att användas i två olika kapitel i uppsatsen. Först och främst i det närmast följande kapitlet gällande hur narkotikasituationen ser ut i Sverige idag. Det andra kapitlet där statistik kommer att användas gäller jämförelsen mellan främst Sverige och Danmark, men också till viss del Europa som genomsnitt. Här kommer information från ett institut användas som samlar statistik från alla europeiska länder. En positiv effekt av detta är att statistiken till stor del kommer att vara likartad. Ett problem är dock att det förekommer att vissa olikartade metoder och tillvägagångssätt har använts i de olika ländernas statistikinsamling varför viss statistik inte kommer att vara möjlig att jämföra. Ett annat problem med statistiken kommer att vara att den i vissa fall kommer att gälla för eller mellan olika årtal. Detta kommer att hanteras genom att de aktuella årtalen hela tiden anges i texten samt att statistik med i huvudsak överensstämmande årtal främst kommer att användas.

¹³ May (2010), s. 96.

¹⁴ May (2010), s. 97.

¹⁵ May (2010), s. 99.

¹⁶ May (2010), s. 102.

¹⁷ May (2010), s. 104.

¹⁸ May (2010), s. 110.

1.4 Material

Det material som har använts har till stor del utgjorts av förarbeten till lagstiftningen som är aktuell för denna uppsats. De förarbeten som författaren har ansett vara relevanta för uppfyllandet av uppsatsens syfte är de som behandlat det ämne som uppsatsen handlar om, nämligen narkotikalagstiftningen. Detta gäller även för de rättsfall som har redogjorts för.

Den juridiska litteratur som använts har valts ut eftersom den utgör doktrin som ofta citeras såväl i annan litteratur som av domstol. Straffrättsprofessor Nils Jareborg är den som får anses ha påverkat mycket av den juridiska litteratur som har skrivits gällande straffrätt. Av denna anledning är det naturligt att utgångspunkt har tagits i hans verk gällande avsnittet om kriminalisering. Övriga författare som det kommer att refereras till i detta avsnitt har även de haft Jareborg som utgångspunkt och hänvisar ofta tillbaka till hans verk och tankar.

Samma resonemang gäller för den juridiska litteraturen som har använts som underlag för 1900-talets utveckling av narkotikalagstiftningen i Sverige samt doktrindiskussionen gällande eget bruk av narkotika. Den doktrin som har beaktats har författats av personer som är erkända och väl etablerade på det straffrättsliga området i stort och med ett särskilt fokus på narkotikaområdet.

Sociologen Erving Goffman får anses vara den som har lagt grunden till mycket av den forskning som finns gällande stigmatisering. Av denna anledning faller det sig naturligt att utgå från hans verk. Det verk av Goffman som har studerats i denna uppsats är ett verk som flitigt citeras i annan litteratur som berör ämnet. Detta gäller även för de andra författares verk som har använts i uppsatsen och som kan sägas ha vidareutvecklat Goffmans tankar och idéer gällande stigmatisering.

Den statistik som avser Sverige har hämtats från tre olika källor. Den första av dessa källor är Statens Folkhälsoinstitut, FHI. FHI är en statlig myndighet under socialdepartementet varför statistiken därifrån visserligen är tillförlitlig, men det bör ändå has i åtanke att staten har ett visst intresse i vilka uppgifter som publiceras. Den andra källan är Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN, som sprider information om alkohol och andra droger. Fördelen med denna källa är att den är neutral i alkohol- och narkotikapolitiska frågor varför denna källa troligen är att betrakta som objektiv. Den tredje källan gällande den svenska statistiken är hämtad från Brottsförebyggande rådet, Brå. Brå arbetar på uppdrag av den svenska regeringen och ansvarar bland annat för den officiella rättsstatistiken varför uppgifter från denna källa troligen har en hög validitet och reliabilitet. Av denna anledning faller det sig naturligt att Brå använts som källa för inhämtande av statistik. Statistiken som avser jämförelsen mellan Sverige, Danmark och i viss utsträckning Europa är hämtad från European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, EMCDDA.

EMCDDA är ett organ som förser EU med information rörande en översikt av drogproblemen i Europa. Översikten består av sammanställande av information från de europeiska länderna. Att använda statistik från denna källa har fördelen att den är tänkt att vara jämförande i grunden varför den i stor utsträckning bygger på liknande beslutsunderlag. Detta resulterar i reliabla uppgifter.

Denna uppsats kommer som beskrivet ovan att utreda huruvida kriminaliseringen av eget bruk av narkotika var tillräckligt underbyggd för att kunna rättfärdigas. Uppsatsen är av denna anledning tänkt att ses som ett inlägg i den narkotikadebatt som har förts och ständigt förs i svensk straffrätt.

1.5 Avgränsningar

I denna uppsats kommer inte grundläggande juridiska begrepp, termer och uttryck att förklaras utförligt. Läsaren förväntas inneha dessa förkunskaper.

Narkotikalagstiftningen omfattar många olika typer av brott. För att uppsatsen inte ska bli alltför omfattande kommer fokus att ligga på eget bruk av narkotika medan övriga brottstyper endast kort kommer att beröras under avsnittet gällande narkotikalagstiftningens utveckling.

Gällande teorierna om kriminalisering som presenterades ovan under teoriavsnittet berör dessa endast när en kriminalisering ska eller bör användas. Således kommer denna uppsats inte att presentera teorier för hur en kriminalisering bör utformas. Med anledning av uppsatsens omfattning kommer inte heller den påverkan som EKMR kan ha på kriminaliseringar att beröras. För vidare läsning gällande kriminalisering hänvisar författaren till de verk av Jareborg och Lernestedt som finns tillgängliga i käll- och litteraturförteckningen.

En möjlig utgångspunkt när narkotika behandlas hade kunnat vara olika narkotikatyper och deras farlighetsgrad. Det enda tillfället som denna uppsats berör olika typer av narkotika är i den jämförande statistiken i det näst sista kapitlet. I övrigt anser inte författaren detta perspektiv vara avgörande för uppfyllandet av syftet med uppsatsen.

Ett unikt exempel gällande narkotikapolitiken bland EU-länderna utgör Portugal. 2001 valde regeringen i Portugal att avkriminalisera eget bruk av narkotika. Den statistik som finns talar för att avkriminaliseringen haft ett positivt resultat. Anledningen till att den portugisiska narkotikapolitiken inte kommer att utredas närmare i denna uppsats har flera orsaker. Till att börja med finns ingen statistik som går längre tillbaka i tiden angående det portugisiska narkotikamissbruket. Allmänna undersökningar gällande hela befolkningen började genomföras först 2001. Innan dess förlitade sig Portugal endast på indikatorer. Detta kombinerat med att avkriminaliseringen skedde för endast drygt tolv år sedan medför svårigheter att dra några större slutsatser. Med anledning av de relativt korta

tidsperioderna går det inte att säkert säga huruvida de positiva resultaten efter 2001 beror på avkriminaliseringen eller endast är ett resultat av samhälleliga förändringar. En studie av detta hade dock varit intressant att genomföra om några år när mer reliabel bakgrundsfakta kan inhämtas.

1.6 Disposition

Följande del av denna uppsats innehåller av en redogörelse av teoretiska perspektiv. Det första perspektivet utgörs av kriminalisering och när en sådan bör eller inte bör genomföras. Utgångspunkten är här Jareborgs tankar och idéer gällande ämnet. Den andra teorin som redogörs för är stigmatisering där utgångspunkt har tagits i Goffmans teori på området, vilken senare har utvecklats av andra aktörer.

Det följande avsnittet utgörs av ett kapitel där tanken är att en bild ska presenteras av hur narkotikaproblemet ser ut i Sverige. Kapitlet tar sin utgångspunkt i statistik och försöker att visa dels hur det ser ut idag, dels hur det har förändrats under det sena 1900-talet och början på 2000-talet. Kapitlet består av tre delar; narkotikabruket, lagföringar och återfall.

Det därpå följande kapitlet består av en presentation av narkotikalagstiftningens utveckling under 1900 och 2000-talet. Fokus ligger här främst på slutet av 1900-talet och närmast på införandet av narkotikastrafflagen 1968 och därpå följande debatt och lagändringar. Genom detta kapitel ämnar författaren ge läsaren en bild av hur narkotikasituationen behandlades vid tiden för införandet av kriminaliseringen samt hur narkotikalagstiftningen i stort har behandlats i Sverige.

Därefter följer ett kapitel som behandlar uppsatsens huvudsakliga inriktning. Kriminaliseringen av eget bruk redogörs först utifrån förarbeten och domstolspraxis. Här presenteras först inledningen på debatten som tog fart i början på 1980-talet och det motstånd som fanns vid denna tid. Därefter följer en redogörelse över förarbetena till själva kriminaliseringen för att sedan följas upp med de argument som fördes fram för och emot den straffskärpning som följde 1993. I denna del tas också den finska kriminaliseringen av eget bruk av narkotika upp. Denna kriminalisering hänvisades det till i de svenska förarbetena varför den är av intresse. Efter genomgången av förarbeten och praxis presenteras doktrin där den svenska kriminaliseringen av eget bruk har kommenterats.

För att bredda perspektivet kommer det följande kapitlet att kort beröra Danmark och hur de har valt att hantera konsumtionen av narkotika för eget bruk. Som en andra del i detta kapitel presenteras där statistik gällande en jämförelse mellan Sverige, Danmark och i viss utsträckning Europa. De uppgifter som presenteras där är först prevalensen för olika typer av narkotika i Sverige, Danmark respektive det genomsnittliga värdet för de europeiska länderna. Därefter följer en jämförelse mellan Sverige och

Danmark gällande antal anmälda personer för narkotikabrott över en längre tidsperiod.

Avslutningsvis följer uppsatsens analytiska del där slutsatser utifrån den deskriptiva delen kommer att redogöras för. Detta kapitel är uppdelat i tre delar där den första kommer att behandla en jämförelse av de teorier för kriminalisering som har presenterats ovan och motiveringarna utifrån förarbetena till kriminaliseringen av eget bruk. Därefter följer den andra delen i analysen som kommer att behandla stigmatisering. En diskussion kommer även att föras utifrån den deskriptiva delen. Den sista delen av analysen kommer att utgöras av en diskussionsdel där författaren anför vad som kan eller bör ske i framtiden på narkotikaområdet i Sverige.

2 Teori

2.1 Kriminaliseringsskäl

Det straffrättsliga systemet kan delas in i tre nivåer:

- Kriminalisering
- Ådömande av brottspåföljd
- Verkställighet av brottspåföljd¹⁹

Nedanstående avsnitt kommer att behandla den första av dessa nivåer, kriminalisering. Det huvudsakliga målet med detta avsnitt är att presentera teorier för huruvida en kriminalisering ska eller bör genomföras.

2.1.1 Syfte med och skyddsintressen bakom en kriminalisering

Syftet med en kriminalisering är att påverka människor och förhindra gärningar som inte är önskvärda. Kriminalisering kan också sägas innebära en minskad valfrihet för individen.²⁰ En kriminaliserings syfte är således inte att förhindra brott, ett sådant existerar inte om det inte finns en kriminalisering. Genom en kriminalisering av en gärningstyp lyfts detta beteende fram som socialt förkastligt. En kriminalisering fungerar således som en symbolfunktion som staten kan utnyttja för att visa vilka gärningar som är önskvärda enligt dess synsätt.²¹

I prop. 1994/95:23 menar lagstiftaren att syftet med en kriminalisering ytterst är att avhålla från det straffsanktionerade beteendet. Straffet ska verka avskräckande, men utgör samtidigt en upprättelse för brottsoffret. Dessutom håller straffet förövaren undan från möjligheten att begå nya brott.²²

För att rättfärdiga denna kontroll av människors beteende krävs det godtagbara skäl. En förutsättning är att det finns värden eller intressen som bör skyddas. I 2 kap. Regeringsformen, RF, exemplifieras sådana värden²³. Här nämns till exempel liv, frihet, ära, hälsa, egendom och handlingsfrihet. De värden som skyddas av den straffrättsliga lagstiftningen benämns skyddsintressen eller skyddsobjekt.²⁴

¹⁹ Asp, Jareborg & Ulväng (2010), s. 52.

²⁰ Lernestedt (2003), s. 15–16.

²¹ Asp, Jareborg & Ulväng (2010), s. 49–50. Se även Jareborg (1984), s. 30–31.

²² Prop. 1994/95:23, s. 53.

²³ Se Bilaga A för aktuell lagtexts fulla lydelse.

²⁴ Asp, Jareborg & Ulväng (2010), s. 55–56.

Det bör vidare råda en presumtion för att en kriminalisering inte ska ske. Även om det finns ett skyddsintresse är det inte givet att detta bör skyddas med hjälp av en kriminalisering. Andra möjligheter till skydd kan beredas genom till exempel skadeståndsskyldighet, administrativa kontrollsystem eller upplysning.²⁵

Skyddsintresset för en kriminalisering bör som utgångspunkt anges vid kriminaliseringstillfället. Intresset ska inte enbart beskriva frånvaron av det åsyftade beteendet. Inte heller är det tillräckligt att intresset anges vara motsatsen till det beteende som straffbudet syftar till att förhindra. Vad som bör krävas är istället en motivering till varför intresset bör skyddas.²⁶

De gärningstyper som är kriminaliserade kan anses skydda intressen som är föränderliga över tid. Detta kan exemplifieras med bestraffningen av fylleri, där det ursprungliga intresset var fylleristens eget väl. Därefter ansågs intresset vara att det inte skulle väcka anstöt, inte orsaka exempelvara samt inte störa säkerheten. Ett straffbud kan också inneha flera intressen. En och samma kriminalisering kan tillgodose intressen som kan härledas till såväl den enskilde som till samhället eller staten. Det bör dock råda restriktivitet i det antal intressen som får åberopas för en nykriminalisering. Det finns annars en risk för att kriminaliseringar, där ett enskilt intresse inte är tillräckligt för att motivera en kriminalisering, ändå träder i kraft på grund av hänvisning till flera intressen. Denna typ av kriminaliseringar kan benämnas som ”smörgåsbord”.²⁷

När skada ska beräknas på denna typ av ”smörgåsbord” kan två olika positioner användas. Enligt den första räknas gärningstypen som ett angrepp mot ”oss alla”. I ett sådant läge kan skadan på de olika intressena läggas samman för att uppnå en viss nivå där kriminalisering anses behövlig. Enligt den andra positionen ses skadan på de olika intressena var för sig. I detta fall bör addering inte ske. Om skadan för varje intresse inte självständigt når upp till en nivå som kan motivera en kriminalisering bör denna inte genomföras.²⁸

Kriminalisering bör vidare endast ske för intressen som är straffvärda. I 29 kap. 1 § st. 2 Brottsbalken, BrB, finns en legaldefinition av straffvärde²⁹. Denna definition anger att vid en bedömning av straffvärde ska man ”... beakta den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han haft”.³⁰

Bevisbördan för att en gärning är straffvärd bör ligga på den som önskar kriminalisera den. För att en kriminalisering ska kunna genomföras bör

²⁵ Asp, Jareborg & Ulväng (2010), s. 56.

²⁶ Lernestedt (2003), s. 166–168.

²⁷ Lernestedt (2003), s. 168–171.

²⁸ Lernestedt (2003), s. 161–162.

²⁹ Se Bilaga A för aktuell lagtextens fulla lydelse.

³⁰ Asp, Jareborg & Ulväng (2010), s. 56.

lagstiftaren kunna visa på vilka negativa effekter den tillåtna gärningen resulterar i. Beviskravet varierar sen, ju mindre skada en tillåten gärning orsakar desto högre krav bör ställas på bevisningen.³¹

Lagstiftaren uttalade i prop. 1994/95:23 att kriminalisering för att hindra överträdelse av samhällliga normer bör användas med försiktighet. Lagstiftaren menade att det straffrättsliga systemet inte ska belastas med gärningar som har ringa eller inget straffvärde. Inte heller utgör kriminalisering alltid den enda eller den mest verkningsfulla metoden för att motverka oönskade beteenden. Slutligen menade lagstiftaren att resurserna för brottsbekämpningen bör fokuseras på gärningar som leder till en påtaglig fara eller skada och som inte kan bemötas på annat sätt.³²

2.1.2 Effektivitetsöväganden och när en kriminalisering inte bör ske

Huruvida en kriminalisering är effektiv bör tas med i bedömningen när beslut tas om en kriminalisering ska genomföras. Effektiviteten bör dock också beaktas när den specifika bestämmelsen utformas. Ytterligare beaktanden är att kriminaliseringar endast bör ske angående de mest förkastliga gärningarna. En kriminalisering ska dessutom endast ske i sista hand när det är konstaterat att andra metoder inte är tillräckliga. Detta utgör den så kallade ultima ratio-principen. Denna princip är dock inte särskilt respekterad i dagens strafflagstiftning. I själva verket används kriminalisering i första hand, innan andra metoder har prövats. Detta gäller särskilt när straffskalan bestäms till böter. Anledningen till detta är att en kriminalisering kräver en relativt liten insats från myndigheterna och kan anses utgöra ett billigare alternativ än andra former av ingripanden.³³

En fråga som är av intresse är vad som kan förstås med en straffbestämmelses effektivitet. För att en kriminalisering ska anses vara effektiv ska den som utför den kriminaliserade gärningen i högre grad kunna upptäckas och fällas. Dessutom bör kriminaliseringen ha en negativ påverkan på gärningstypens frekvens. Gällande dessa krav finns dock ett problem; den kunskap som krävs för att ta beslutet kan inte inhämtas innan kriminaliseringen är genomförd. Vidare är det ett problem att bestämma hur stor andel eller med hur stora antal som måtten på effektivitet ska förändras för att kriminaliseringen ska kunna anses vara effektiv. Mätningssvårigheter uppstår även gällande exempelvis den allmänprevention eller moralbildning som en kriminalisering kan åsyfta.³⁴

Ett ytterligare mått på effektivitet har mer och mer framförts från lagstiftarhåll. Enligt detta mått är en kriminalisering effektiv om statsmakten

³¹ Slettan i Asp, Herlitz & Holmqvist (red.) (2002), s. 570.

³² Prop. 1994/95:23, s. 52.

³³ Asp, Jareborg & Ulväng (2010), s. 48 och 56–57, Jareborg (1984), s. 30., Lernestedt (2003), s. 19–20.

³⁴ Lernestedt (2003), s. 312–314.

genom kriminaliseringen får ge uttryck för ett klart ställningstagande mot ett visst beteende. Detta mått medför dock att alla kriminaliseringar som är begripligt avfattade och som når en viss publicitet kan anses vara effektiva.³⁵

Det finns vissa fall när en kriminalisering bör avstås från. Dessa fall är när den syftar till att:

- enbart förhindra att annan upplever obehag på en nivå som inte når upp till att kunna kallas skada,
- enbart förhindra att en person tillfogar sig själv skada (paternalistisk kriminalisering)
- framtvinga förbättring för sig själv
- enbart framtvinga förbättringar för andra
- enbart förhindra osedligt beteende eller etiketsbrott³⁶

Ytterligare skäl som bör beaktas vid en kriminalisering är att vinsterna med kriminaliseringen måste vägas mot de kostnader som kontroll och lagföring medför. Här bör även det obehag, lidande och skada som den dömda och andra upplever beaktas. Denna avvägning blir aktuell vid kriminaliseringar som endast går ut på att skydda individen från sig själv. En sådan kriminalisering bör undvikas om det inte är möjligt att en relativ liten tvångsåtgärd leder till en effektiv minskning av risken för allvarlig skada. Ett exempel på detta utgör lagstiftningen gällande bilbälte. Lagstiftaren bör dessutom ha möjligheten till missbruk av kriminaliseringen i beaktande, till exempel att den kan ge upphov till utpressning. En kriminalisering ska inte heller, i vilket fall inte som självständig grund, användas för att visa att staten ser allvarligt på vissa gärningar.³⁷

Utgångspunkten i svensk rätt är att paternalistisk kriminalisering är negativ och bör användas med restriktivitet. Paternalistisk kriminalisering kan definieras som något som skyddar en person från något som denne är villig att orsakas. Således är en kriminalisering inte paternalistisk om även annan än den som avses skyddas kan riskera att skadas. Detta skulle dock leda till att svensk rätt skulle sakna paternalistiska straffbud eftersom det alltid går att finna andra syften än att enbart skydda den som orsakar sig själv skada. Detta pekar på osäkerheten i användningen av begreppet paternalistisk kriminalisering.³⁸

En kriminalisering bör inte heller ske om det enda intresset är att skydda moralen. Gärningar som endast är omoraliska är således inte straffvärda. En bred bestämning av vad som utgör moral är att det handlar om att göra det rätta. Likt gällande paternalismen räcker det dock att ytterligare ett syfte

³⁵ Lernestedt (2003), s. 316.

³⁶ Asp, Jareborg & Ulväng (2010), s. 57–58, Jareborg (1984), s. 36.

³⁷ Asp, Jareborg & Ulväng (2010), s. 58–59.

³⁸ Lernestedt (2003), s. 213–216 och 223.

anges för att en kriminalisering inte ska anses vara en moralisk kriminalisering.³⁹

2.1.3 Defensiva modellen och den offensiva inriktningen

Nils Jareborg, professor emeritus vid Uppsala Universitet, menar att straffrätten syftar till att skydda individers, grupper, gemensamma samt statens intressen från kränkningar. Jareborg gör vidare en indelning i vad han benämner som den defensiva modellen respektive den offensiva inriktningen. Det han menar kännetecknar den defensiva modellen är att den syftar till att skydda enskilda individer från maktmissbruk. Den ska skydda från statligt maktmissbruk, en överdriven repression i lagliga och olagliga former samt missbruk av informell makt. Jareborg menar att brottspreventionen inte får väga tyngre än rättssäkerhet och rättvisa. Den defensiva modellen bemöter vidare oönskade beteenden på ett moraliskt sätt och har inte som huvudsaklig uppgift att lösa sociala eller samhällliga problem.⁴⁰

I den defensiva modellen är det tyngst vägande skälet för att ha ett straffrättssystem förmågan att förhindra maktmissbruk. I denna modell menar Jareborg att oönskade beteenden ska bemötas på ett moraliskt godtagbart sätt. Detta genomförs genom att opartiska organ ensamma har att besluta om bestraffningar av överträdelser av de oönskade gärningarna. Enligt den defensiva modellen ska straffrätten vara ett hinder, inte bara för brottslingar, utan även för myndigheter och politiker.⁴¹

Den offensiva inriktningen ser istället straffrättssystemet som en möjlig lösning på sociala och samhällliga problem. Den huvudsakliga utgångspunkten är brottsprevention och det stora problemet är att systemet inte är tillräckligt effektivt. Staten utgör närmast en bundsförvant och det viktigaste är att nå resultat.⁴²

Jareborg ställer upp flera metoder som kan sägas känneteckna den offensiva inriktningen:

- Ett hot mot eller en kränkning av ett rättsligt skyddat intresse eller värde uppfattas som en tillräcklig grund för en kriminalisering.
- Även straffrättslig skuld utgör skäl för kriminalisering.
- En större vikt läggs vid gärningar som riktar sig mot statsapparaten, dess institutioner, politik och myndighetsutövning, eller mot en anonym allmänhet.

³⁹ Lernestedt (2003), s. 224 och 242.

⁴⁰ Jareborg i Victor (red.) (1995), s. 24–26.

⁴¹ Jareborg i Victor (red.) (1995), s. 26–27.

⁴² Jareborg i Victor (red.) (1995), s. 27–28.

- Gärningar som endast utgör en potentiell fara eller skada kriminaliseras.
- Nya brottsdefinitioner är språkligt sett obestämda.
- Det är lätt att genomföra ny- och uppkriminaliseringar, men nästan omöjligt med avkriminaliseringar.
- Repressionsnivån höjs.
- Processen gällande brottmål rationaliseras för att minska kostnaderna.
- Vissa grupper av brottslingar ses mer som fiender än medmänniskor och behandlas därefter.⁴³

Dessa metoder kan riskera att leda till flera konsekvenser. Ett exempel skulle kunna vara att hot om straffrättsliga sanktioner används i första hand och inte enbart för de mest förkastliga gärningarna. En annan risk är att straffrätten används i moraliserande eller paternalistiska syften. Vidare kan den offensiva inriktningen leda till en överkriminalisering som överbelastar det straffrättsliga systemet. Andra möjliga konsekvenser utgörs av en minskad förutsebarhet, straffhöjningar samt ett ökat antal frihetsberövanden vilka riskerar att leda till en försämrad rättssäkerhet.⁴⁴

2.2 Stigmatisering

2.2.1 Förståelsen av stigma

Begreppet stigma är ett uttryck som uppkom i Grekland under antiken för att beskriva kroppsliga tecken som avsåg att visa något ovanligt eller nedsättande i en persons moraliska status. Dessa tecken skars eller brändes in i kroppen för att utåt visa att en person var slav, brottsling, förrädare eller helt enkelt en person som borde undvikas.⁴⁵

Den kanadensiske sociologen Erving Goffman menar att begreppet stigma kan användas om en egenskap som är misskrediterande. Han menar dock att det inte är egenskapen i sig som utgör ett stigma utan att stigmatiseringen skapas i relationer mellan människor. En person kan ha en egenskap som gör denne olik övriga personer inom en viss kategori. Personen med stigmat går i ett sådant fall från att vara en fullständig och vanlig människa till att vara utstött. Denna egenskap kan dock inom en annan kategori ha en positiv effekt och inte leda till att personen ses som avvikande.⁴⁶

Goffman gör en indelning av stigma i tre typer. Den första avser kroppsliga missbildningar (kroppsliga stigma). Den andra kategorin omfattar fläckar på den personliga karaktären (karaktärsstigma). Dessa fläckar anses uppstå på grund av viljesvaghet, onaturliga lidelser, förrådiska eller stela

⁴³ Jareborg i Victor (red.) (1995), s. 28–29.

⁴⁴ Jareborg i Victor (red.) (1995), s. 29–30.

⁴⁵ Goffman (2011), s. 9.

⁴⁶ Goffman (2011), s. 10–11.

trostföreställningar eller bristande ohederlighet. Personer bedöms tillhöra denna kategori utifrån om de i det förflutna exempelvis har uppvisat psykiska rubbningar, vistats i fängelse, varit alkoholiserade, varit arbetslösa eller företagit radikalt politiskt uppträdande. Den tredje typen av stigma avser tribala stigmat såsom etnisk tillhörighet, nations- eller religionstillhörighet (gruppstigma).⁴⁷

Samtliga av dessa typer av stigma menar Goffman har samma sociologiska drag. Det rör sig om personer med kroppsliga stigmat eller karaktärs- och gruppstigma vilka besitter en egenskap som inte kan undgå att uppmärksammas och som avviker på ett icke önskvärt sätt från vad som förväntas. Utan denna egenskap skulle personen ha accepterats i det vanliga sociala livet.⁴⁸

Den amerikanske sociologen Howard S. Becker beskriver stigmatisering eller utanförstående på ett annorlunda sätt. Becker menar att alla sociala grupper skapar regler för situationer eller beteendeformer. En person som sedan bryter mot en etablerad regel betraktas som någon som det inte går att lita på. Denne blir i ett sådant fall utanförstående. Reglerna kan utgöras av allt från formellt antagen lag till informella överenskommelser.⁴⁹ Detta medför att en avvikelse uppkommer för att andra tillämpar regler och sanktioner och inte på grund av en egenskap hos individen. Becker menar därmed att en person ses som avvikande för att andra har satt etikett på ett särskilt beteende.⁵⁰

Reaktionen på en viss handling som har etiketterats som avvikande kan variera. Reaktionen kan exempelvis skifta över tid och det som Becker benämner som ”kampanjer” kan kraftigt påverka reaktionens styrka. En sådan kampanj kan exempelvis utgöras av en fokuserad massmedial nyhetsrapportering.⁵¹

2.2.2 Stigmatiseringsprocessen

Becker skriver vidare om den process som en avvikande person kan hamna i och som kan riskera att bli en självuppfyllande profetia. En person som kategoriseras som avvikare riskerar att hindras från att delta i aktiviteter som inte direkt påverkas av det avvikande beteendet. För en drogberoende kan detta utgöras av att arbetsgivare väljer att inte anställa personen. Detta kan leda till att den drogberoende tvingas till illegal verksamhet.⁵²

Även den behandling som en drogberoende kan sättas under kan påverka dennes beteende. Genom att förbjuda denne att använda droger tvingas

⁴⁷ Goffman (2011), s. 12.

⁴⁸ Goffman (2011), s. 12.

⁴⁹ Becker (2006), s. 17.

⁵⁰ Becker (2006), s. 22–23.

⁵¹ Becker (2006), s. 25.

⁵² Becker (2006), s. 41.

personen skaffa dessa på illegalt sätt. Detta leder samtidigt till att drogmarknaden tvingas under jorden och att priset på droger drivs upp kraftigt. Detta kan i sin tur leda till illegal verksamhet av den drogberoende för att få råd med droger.⁵³ Becker beskriver detta som att "... beteendet är en följd av den offentliga reaktionen på avvikelser snarare än den avvikande handlingens inneboende egenskaper"⁵⁴.

Ett vidare steg i avvikelseprocessen infaller när personen inser att människor fortfarande behandlar denne som avvikande trots att exempelvis drogberoendet har brutits. Det slutliga steget är när den avvikande tar steget in i en avvikargrupp eller inser och accepterar att detta redan har skett. Detta påverkar den avvikandes självbild i det att gruppen har gemensamma perspektiv och synsätt grundade på ett gemensamt drag i form av deras avvikelse. Medlemskapet i en avvikargrupp befäster en avvikaridentitet och ger individen skäl som, för denne, verkar sunda för att fortsätta på samma bana som slagits in på. Samtidigt lär sig den avvikande individen av andra gruppmedlemmar att hantera de problem som uppkommer på grund av avvikelser.⁵⁵

Den svenske sociologiprofessorn Ted Goldberg har presenterat en stämplingsteoretisk modell där han ser till de processer som börjar i det förflutna och fortsätter in i framtiden. Grunden i denna modell är en persons självbild. Med detta begrepp avses en individs uppfattning om sig själv i förhållande till samhällets ideal om hur en människa bör vara. En människa föds utan självbild. Denna skapas istället genom kontakt med andra människor där de som uppfostrar personen, oftast föräldrarna, utgör den viktigaste källan. Ju äldre individen blir desto mer kontakt får den med andra som påverkar självbilden. Grunden till en självbild är dock redan fastlagd av de som uppfostrat individen. Om en person har en negativ självbild innebär detta att individen har lärt sig att den har en låg grad av överensstämmelse med vad som utgör samhällets ideal.⁵⁶

Stämpling i denna modell utgörs av en process som pågår länge. Under denna process förekommer många negativa reaktioner härrörande från de personer som en individ har kontakt med. Dessa reaktioner leder till att individen förändrar sin självbild till mer negativ än den tidigare har varit.⁵⁷

Det första stadiet i denna modell utgörs av föräldrarnas stämpling. Detta utgör en primär avvikelse och är början till stämplingsprocessen. En primär avvikelse är en handling i strid med normer som utförs i okunskap om vilka normer som är gällande. Dessa primära avvikelser är något som alla individer börjar sitt liv med. För att lära sig vad som är rätt och fel är det viktigt vilka reaktioner ett barn får på sina handlingar. Det som skiljer individer åt är vilka reaktioner de möter. Efter tillräckligt många "felaktiga"

⁵³ Becker (2006), s. 42.

⁵⁴ Becker (2006), s. 42.

⁵⁵ Becker (2006), s. 43–45.

⁵⁶ Goldberg i Goldberg (red.) (2010), s. 332–333.

⁵⁷ Goldberg i Goldberg (red.) (2010), s. 333–334.

reaktioner kan en person lära sig att det är fel på denne som människa och självbilden ändras därmed i negativ riktning. Det andra stadiet utgörs också av en primär avvikelse. En individ får med åldern alltmer kontakt med samhället och lär sig dess normer utifrån de reaktioner den möter. Även här uppvisar alla individer primär avvikelse i sina första kontakter med samhället varför reaktionerna på dessa avvikelser på nytt är avgörande. För många felaktiga reaktioner kan även här leda till att en negativ självbild uppkommer eller fortsätter att skapas.⁵⁸

Goldberg menar att en individ med en negativ självbild ”... tenderar att agera på ett sådant sätt så att hon får sin negativa självbild bekräftad, hellre än att orsaka inkongruens genom att handla på ett sätt som skulle tillskriva henne en mera positiv självbild”⁵⁹. Negativa reaktioner för dessa individer leder endast till en bekräftelse på att de är dåliga människor och bidrar inte till att skapa beteenden som ligger i linje med samhällets normer.⁶⁰

Det tredje stadiet utgörs av en sekundär avvikelse. Denna uppkommer när individen mognat och har uppnått en förståelse för samhällets normer. En sekundär avvikelse utgörs av handlingar som individen är medveten om bryter mot samhällets normer. Beteendet styrs av den relativt väletablerade negativa självbilden och fungerar som ett försök att försvara sig mot, angripa eller anpassa sig till öppna eller förtäckta problem som orsakas av stämplingen. Samhället styr sina medborgare genom att definiera handlingar som bra eller dåliga och människor med starka negativa självbilder har lärt sig att sådana som de bryter mot dessa normer och utför handlingar som inte är acceptabla. Av dessa anledningar kan dessa individer dras till att begå brott eller bruka förbjudna preparat.⁶¹

Det fjärde stadiet i Goldbergs modell kan ses som en försämring av det tredje stadiet. En stämpling leder till en negativ självbild, vilket i sin tur leder till en sekundär avvikelse, ett misslyckande enligt kulturella definitioner. Misslyckandet leder i sin tur till ytterligare en stämpling och så går det vidare. Detta blir en ond spiral som drar individen nedåt och försämrar självbilden ytterligare. När en individ befinner sig på detta stadium är dennes beteende troligen sekundärt avvikande på flera områden varför negativa reaktioner uppkommer från många olika håll samtidigt.⁶²

⁵⁸ Goldberg i Goldberg (red.) (2010), s. 334–336.

⁵⁹ Goldberg i Goldberg (red.) (2010), s. 338.

⁶⁰ Goldberg i Goldberg (red.) (2010), s. 338–339.

⁶¹ Goldberg i Goldberg (red.) (2010), s. 340–341.

⁶² Goldberg i Goldberg (red.) (2010), s. 342–343.

3 Narkotika i Sverige

3.1 Narkotikabruket

En indikator på hur många ungdomar som har provat narkotika utgör de undersökningar som har genomförts i skolor och bland mönstrande. Dessa undersökningar visar att narkotikaerfarenheten var som lägst under 1980-talet och ökade därefter under 1990-talet. Idag är narkotikaerfarenheten på ungefär samma nivå som för tio år sedan (se Figur 1 Bilaga B). Undersökningarna visar på nästan en fördubbling mellan årskurs 9 och gymnasiet år 2. Andelen med narkotikaerfarenhet ökar här från ungefär 8 procent till ungefär 16 procent.⁶³

Bland vuxna har vissa undersökningar genomförts, men dessa har utgått från olika metoder och frågeställningar varför det är svårt att dra några direkta slutsatser. Vad som dock verkar vara överensstämmande är att cannabiskonsumtionen idag är större än på 1990-talet. En undersökning från 2008 visade att ungefär 18 procent av befolkningen i åldrarna 15-64 år någon gång provat narkotika.⁶⁴

Vissa undersökningar bland studenter och unga vuxna (15-34 år) har visat att det i denna grupp är störst andel som har provat narkotika någon gång i sitt liv. Det är dock få i dessa grupper som använder narkotika regelbundet.⁶⁵

Cannabis, vilket innefattar hasch och marijuana, är den vanligast förekommande narkotikasorten i Sverige. Detta bekräftas av beslagsstatistik, men också av intervjuundersökningar som har visat att nästan alla narkotikaerfarna har provat cannabis. Mellan 1983 och 1986 låg antalet domar och strafföreläggande gällande cannabis på ungefär 3 200. 2009 hade det skett en ökning till närmare 10 500. Även tullens och polisens beslagsstatistik tyder på en ökning användning av cannabis (se Figur 2 Bilaga B som även visar på ökade beslag av andra narkotikasorter).⁶⁶

Det tunga missbruket är svårt att nå med undersökningar. Av denna anledning ger det bättre resultat att förhålla sig till indikatorer. Mellan 1987 och 2010 fyrdubblades antalet beslag av narkotika samt antalet misstänkta för narkotikabrott. Detta kan jämföras med antalet vårdade eller avlidna med narkotikadiagnoser som endast dubblerades (se Figur 3 Bilaga B). Anledningen till detta går troligen att finna i en utökad lagstiftning och ökade resurstillgångar för polis och tull. Dessa indikatorer kombinerat med andra kartläggningar tyder på att narkotikamissbruket ökade under 1990-

⁶³ CAN-rapport 130 (2012), s. 92.

⁶⁴ CAN-rapport 130 (2012), s. 94-95.

⁶⁵ FHI (2011), s. 26.

⁶⁶ CAN-rapport 130 (2012), s. 86.

talet. Dödlighetsstatistiken tyder dock på att antalet missbrukare har minskat under 2000-talet. Denna minskning kan eventuellt förklaras av en ökad substitutionsbehandling för opiatmissbrukare. Det finns dock faktorer som talar för att antalet missbrukare inte har minskat. Bland annat har andelen yngre ökat i statistiken gällande misstänkta för narkotikabrott respektive bland de som vårdas för narkotikadiagnoser. Troligen har det skett en försämring av narkotikaläget i Sverige under 2000-talet, dock i en lägre takt än under 1990-talet.⁶⁷

Enligt en undersökning som Socialstyrelsen gjorde 2007 beräknades antalet missbrukare i Sverige vara ungefär 29 500. Definitionen av skadligt missbruk utgick i denna undersökning från personer som skrivits ut från den slutna hälso- och sjukvården med en narkotikadiagnos eller att personen klassats som grov narkotikamissbrukare av kriminalvården.⁶⁸

3.2 Lagföringar

Antalet lagföringar för narkotikabrott ökade mellan 2000 och 2009 med 110 procent (från 13 400 till 28 300) (se Figur 4 Bilaga B). Med lagföring avses fällande domslut i domstol, ett godkänt strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse utfärdad av åklagare. Den största ökningen rör lagföringar för bruk av narkotika som har ökat från 4 450 lagföringar år 2000 till 12 000 lagföringar 2009. Framförallt har det rört sig om ringa narkotikabrott. I ett längre perspektiv har lagföringarna sedan 1975 ökat sjufaldigt till 2009 (se Figur 5 Bilaga B). Ökningarna har framförallt gått att se 1988 och 1993 när kriminaliseringen av eget bruk skedde respektive när fängelse infördes i straffskalan för eget bruk och tvångsmedel vid misstanke om eget bruk av narkotika möjliggjordes.⁶⁹

Lagföringarna 1975 utgjordes till knappt 48 procent av ringa narkotikabrott, till 43 procent av narkotikabrott av normalgraden och till 10 procent av grovt narkotikabrott. Dessa siffror hade 2009 ändrats till att 75 procent av lagföringarna avsåg ringa narkotikabrott, 23 procent avsåg narkotikabrott av normalgraden samt 2 procent utgjordes av grovt narkotikabrott (se Figur 5 Bilaga B).⁷⁰

Gällande de olika gärningarna bland narkotikabrotten utgjorde eget bruk av narkotika 57 procent och innehav 32 procent av lagföringarna år 2009. År 2000 utgjorde eget bruk av narkotika 39 procent och innehav 26 procent (se Figur 6 Bilaga B). Lagföringarna gällande eget bruk påverkas mycket av polisiära insatser. Exempelvis skickade polisen år 2000 iväg 8 400 blod- och urinprov för analys. År 2009 hade detta antal ökat till 34 400.⁷¹

⁶⁷ CAN-rapport 130 (2012), s. 99–102.

⁶⁸ FHI (2011), s. 26.

⁶⁹ Brå-rapport 2010:16 (2010), s. 14.

⁷⁰ Brå-rapport 2010:16 (2010), s. 14–15.

⁷¹ Brå-rapport 2010:16 (2010), s.15–16.

Störst antal lagföringar gällande narkotikabrott per 100 000 invånare återfinns i ålderskategorierna 18-20 år respektive 21-29 år där antalet uppgår till ungefär 1 050 i båda åldersintervallerna (se figur 7 Bilaga B). Den största ökningen av lagföringar mellan 2000 och 2009 går att se i åldergruppen 50 år och äldre, men denna grupp är samtidigt den med lägst antal lagföringar. Den näst högsta ökningen (130 procent) har skett i åldersgruppen 21-29 år. Av lagföringarna för narkotikabrott i åldersgruppen 18-20 år 2009 avsåg 69 procent eget bruk av narkotika. Lagföringsbesluten gällande eget bruk minskar successivt med stigande ålder. Gällande innehav och överlåtelse är det ett motsatt mönster. Antalet lagföringar ökar inom dessa gränningar med stigande ålder.⁷²

3.3 Återfall

En undersökning gällande återfall rörande all kriminalitet och som avsåg 87 900 personer som hade en ingångshändelse 2009 visade att 21 500 av dessa återföll i brott inom ett år. Procentmässigt utgör detta drygt 24 procent. Vid en jämförelse med 2003 har återfallsgraden sjunkit från 25 till 24 procent (se figur 8 och 9 Bilaga B). Den högsta graden av återfall går att se i ålderskategorierna 18-20 samt 21-39 år där närmare tre av tio återföll i brottslighet inom ett år (se Figur 10 Bilaga B).⁷³

Enligt återfallsfrekvensen fördelat på brottstyp vid ingångshändelse utgör brott mot NSL det vanligaste brottet. Ungefär två av fem personer dömda för narkotikabrott hade inom ett år återfallit i brottslighet (se Figur 11 Bilaga B). Orsaken till återfallsfrekvensen kan dock förklaras av flera olika faktorer. Något som är avgörande är i vilken grad brottet upptäckts, anmäls och lagförs. Återfallsfrekvensen kan även påverkas av hur enkelt ett brott är att utreda och lagföra.⁷⁴

⁷² Brå-rapport 2010:16 (2010), s. 25–26.

⁷³ Brå-rapport Återfall i brott, s. 8–10.

⁷⁴ Brå-rapport Återfall i brott, s. 17.

4 Narkotikalagstiftningens utveckling i Sverige under 1900- och 2000-talet

Lagstiftningens utveckling inom narkotikaområdet kan delas in i tre perioder. Den första börjar på 1600-talet och sträcker sig fram till början av 1900-talet. Under denna period ansågs narkotika vara endast ett bland många gifter och andra farliga ämnen. Den andra perioden kan sägas ha sin början i och med 1923 års narkotikakungörelse och sträcker sig fram till 1960-talet. Under denna period uppmärksammades missbruket mer som ett problem. Det ansågs dock vara ett individproblem av begränsad karaktär. Den tredje perioden inleddes med arbetet till vad som skulle bli den narkotikastrafflag som antogs 1968. Denna period kan fortfarande sägas pågå. Under hela denna tredje period ses narkotikamissbruket som ett samhällsproblem. Detta problem anser beslutsfattarna möjligt att åtgärda med hjälp av straffrättssystemet.⁷⁵

4.1 Utvecklingen under tidigt 1900-tal

1912 antogs Haagkonventionen som en effekt av det ökande narkotikamissbruket i världen. I denna konvention slogs riktlinjer för internationell kontroll av narkotika fast. Med anledning av Sveriges anslutande till Haagkonventionen utfärdades 1923 en narkotikakungörelse angående handel med opium och andra narkotiska ämnen. Kungörelsen utgör det första som kan liknas vid lagstiftning mot narkotika även om problemet tidigare till viss del hade uppmärksammats.⁷⁶

Bakgrunden till konventionen var en ökande oro över den internationella narkotikahandeln och det ansågs nödvändigt att vidta åtgärder för att förhindra narkotikamissbruk. De anslutande staterna förband sig att efter bästa förmåga kontrollera de personer som framställde, importerade, sålde, distribuerade och exporterade morfin, kokain och deras respektive salter.⁷⁷

1925 utökades Haagkonventionen till att även omfatta kokablad och cannabis. Denna reviderade konvention trädde i kraft 1928. Med anledning av denna konvention tillkom en ny narkotikakungörelse i Sverige 1930. 1933 skärptes narkotikabestämmelserna i Sverige och en person som bröt mot lagstiftningen kunde nu dömas till fängelse om försvårande omständigheter förelåg.⁷⁸

⁷⁵ Träskman (2012), s. 34–35.

⁷⁶ Hoflund (1993), s. 15.

⁷⁷ Träskman (2012), s. 17–19.

⁷⁸ Hoflund (1993), s. 15.

Det som ansågs utgöra det straffrättsliga problemet under första hälften av 1900-talet var inte främst missbruksproblematiken utan försöken att komma över legal narkotika på ett brottsligt sätt. Narkotikabruket sågs som ett individuellt problem och inte som ett utbrett samhällsproblem.⁷⁹

1954 gjorde inrikesministern ett uttalande om att narkotikan inte utgjorde ett allvarligt problem i Sverige. Hänvisningar gjordes bland annat till en undersökning som medicinalstyrelsen genomfört 1937-40 och som visade att det narkotikamissbruk som läkare kände till endast var litet till antalet. Även kriminalpolisintendenten i Stockholm framhöll att narkotikamissbruken inte var något problem. Istället ansågs narkotikan framförallt vara ett samhällsproblem i utomeuropeiska länder.⁸⁰

1958 skedde en straffskärpning med som innebar att fängelse i högst sex månader kunde utdömas även i fall där försvårande omständigheter inte förekommit. Det ansvariga statsrådet framhöll i riksdagen att narkotikamissbruken borde ägnas ständig uppmärksamhet även om det inte utgjorde ett kvantitativt problem.⁸¹

1964 trädde en narkotikaförordning i kraft i Sverige. Behovet av en förordning förklarades med att narkotikamissbruken såväl som narkotikahandeln hade ökat under efterkrigstiden. Den potentiella utvecklingen av detta sågs som oroväckande. Detta särskilt som utvecklingen gick mot att det var allt yngre personer som drabbades. Departementschefen ville höja straffet och ansåg det viktigaste vara att fängelse utgjorde normalstraffet. Det strängaste straffet på straffskalan fastställdes till två års fängelse.⁸²

På det internationella området ersattes de tidigare konventionerna av FN:s narkotikakonvention från 1961. Denna konvention räknas som den första av FN:s narkotikakonventioner och har numera ungefär 150 anslutna stater och har därför fått stor betydelse. Konventionen innehåller bestämmelser gällande all hantering av narkotiska ämnen och preparat. Syftet med konventionen är att kontrollera såväl nationell som internationell illegal narkotikaverksamhet. För att nå detta syfte förpliktigar konventionen de anslutna staterna att införa lagstiftning om narkotika. Staterna är skyldiga att begränsa produktion, tillverkning, export, import, distribution av, handel med, användning och innehav av narkotika till uteslutande medicinska och vetenskapliga ändamål.⁸³ Konventionen trädde i kraft 1964 och ratificerades samma år av Sverige.⁸⁴

⁷⁹ Träskman (2012), s. 37.

⁸⁰ Hoflund (1993), s. 16.

⁸¹ Hoflund (1993), s. 17.

⁸² Hoflund (1993), s. 18.

⁸³ Träskman (2012), s. 19–21.

⁸⁴ Hoflund (1993), s. 18.

4.2 Narkotikastrafflagen tillkommer

Under andra halvan av 1960-talet diskuterades dels huruvida innehav för eget bruk skulle vara kriminaliserat eller inte, dels om maximistraflet för narkotikabrott skulle höjas till minst fyra års fängelse. Denna höjning skulle även gälla för innehav. En avkriminalisering ansågs inte vara lämplig eftersom den skulle försvåra polisens arbete. Gällande straffhöjningen ansågs denna vara nödvändig. Samtidigt framhölls det vara av vikt att narkotikaförordningens straffbestämmelser sågs över.⁸⁵

1968 trädde resultatet i form av Narkotikastrafflagen (1968:64)⁸⁶ i kraft. En förändring jämfört med tidigare lagstiftning var att narkotikabrottet gradindelades i narkotikaförseelse, narkotikabrott respektive grovt narkotikabrott. Även ansvar för medverkan, förberedelse och stämpling möjliggjordes samtidigt som straffet för det grova narkotikabrottet skärptes till lägst sex månaders och högst 4 års fängelse. Utöver dessa ändringar utvidgades även området gällande möjligheterna till förverkande.⁸⁷

Narkotikastrafflagen stötte på viss kritik i de remissvar som inkom. Departementschefen menade dock att inget medel borde lämnas oprövat i kampen mot narkotikamissbruket. Detta även fast betydelsen av straffhöjningar inte skulle överdrivas. Departementschefen menade vidare att den illegala handeln med narkotika utgjorde ett av de främsta exemplen på organiserad brottslighet vilken besitter stora resurser i form av pengar, utrustning och personal. Även det faktum att skadeverkningarna särskilt drabbar ungdomar ansågs behöva beaktas.⁸⁸

Redan 1969 ansågs det att narkotikabrottsligheten hade ökat samt blivit av allt grövre art. Detta ledde till en straffskärpning där straffskalan för grovt narkotikabrott fastställdes till lägst ett och högst sex års fängelse. Hänvisning gjordes också till att internationella narkotikaaktörer ansåg Sverige vara en tacksam marknad med anledning av de låga straffen samt att maximistrafen höjts till sex års fängelse i Danmark och Norge. 1972 trädde ytterligare en straffskärpning i kraft. Straffskalan för grovt narkotikabrott sträckte sig nu från lägst ett till högst 10 års fängelse. Även denna gång hänvisades det till det ökande missbruket samt till det internationella läget där flera länder i Norden och Europa hade genomfört eller planerade straffskärpningar.⁸⁹

⁸⁵ Hoflund (1993), s. 19.

⁸⁶ Se Bilaga A för aktuell lagtexts fulla lydelse.

⁸⁷ Hoflund (1993), s. 20.

⁸⁸ Hoflund (1993), s. 21.

⁸⁹ Hoflund (1993), s. 22–24.

4.3 Narkotikadebatten inleds

De följande åren skedde en förändring inom narkotikadiskussionen i Sverige. Narkotikapolitiken debatterades intensivt och det officiella målet fastställdes av regering och riksdag till att vara ett narkotikafritt samhälle.⁹⁰

Den andra av FN:s narkotikakonventioner, den så kallade Psykotropkonventionen, trädde i kraft 1971 och tillkom för att inkludera nya ämnen till narkotikalagstiftningen. Detta gällde främst ämnen som kunde tillverkas på teknisk väg. I Sverige används dock benämningen narkotika om samtliga preparat oavsett vilken konvention de anses tillhöra.⁹¹

1981 trädde nya ändringar av narkotikastrafflagen i kraft. Bland annat höjdes maximistraffet för narkotikabrott av normalgraden från två till tre års fängelse samtidigt som minimistraffet för grovt narkotikabrott höjdes från ett till två år. Som motivering till nämnda höjningar åberopades att narkotikamissbruket var ett stort socialt problem och att risken för en ökning av missbruket var stor. Det fördes även diskussioner om att brottet narkotikaförseelse skulle försvinna eller att fängelse skulle införas i straffskalan för narkotikaförseelse. Gällande dessa förslag genomfördes dock inga ändringar.⁹²

1982 avstyrktes en motion där ett förslag lagts fram gällande en kriminalisering av själva nyttjandet av narkotika. Justitiekommittén ansåg inte att det fanns anledning att överväga en sådan kriminalisering.⁹³

1983 trädde nya förändringar av NSL i kraft. Det kriminaliserade området utvidgades och det blev straffbart att bland annat saluhålla narkotika, att framställa narkotika avsedd för missbruk och att förvärva narkotika med överlåtelssyfte. Även annan viss befattning med narkotika som inte var avsedd för eget bruk kriminaliserades såsom anskaffning, bearbetning, förpackning, transport och förvaring. Dessa nya gärningsformer omfattades även av de osjälvständiga brottsformerna försök, förberedelse, stämpling och medverkan varför det var en relativt omfattande utvidgning av det kriminaliserade området som skedde.⁹⁴

Något som redan tidigare hade varit på förslag, en utmönstring av beteckningen narkotikaförseelse, genomfördes genom en lagändring 1985. Ringa narkotikabrott infördes som ersättande beteckning och fängelse i högst sex månader infördes i straffskalan för brottet. Även för normalbrottet genomfördes en förändring när böter utgick som påföljd. En minoritet i justitiekommittén ville även kriminalisera konsumtionen av narkotika men detta gavs inte medhåll och genomfördes således inte.⁹⁵ Bakom

⁹⁰ Träskman (2012), s. 40–41.

⁹¹ Träskman (2012), s. 22.

⁹² Hoflund (1993), s. 25–26.

⁹³ Hoflund (1993), s. 27.

⁹⁴ Hoflund (1993), s. 27–28.

⁹⁵ Hoflund (1993), s. 29.

utmönstringen av narkotikaförseelse som brott låg främst en ideologisk bakgrund. Det skulle betonas att all narkotikahantering var klandervärd och alltid utgjorde ett brott och inte enbart en förseelse.⁹⁶

1988 genomfördes lagändringar vilka bland annat ledde till att även konsumtionen av narkotika kriminaliserades. Om brottet bedömdes vara av ringa art skulle den skyldige dömas till böter. Kriminaliseringen omfattades dock av en ansvarsfrihetsregel i det fall att gärningsmannen hade sökt eller undergick vård eller annan behandling vid tillfället.⁹⁷

Med bakgrund i de två första konventionerna undertecknades 1988 FN:s tredje konvention mot narkotikabrottsligheten, Wienkonventionen. Syftet var att förstärka och effektivisera det internationella samarbetet i kampen mot narkotikabrottsligheten. Konventionen gav riktlinjer för internationellt rättsligt samarbete mot den organiserade brottsligheten och var den första internationella konventionen där kriminalisering av penningtvätt togs upp.⁹⁸

1993 skärptes straffskalan för eget bruk av narkotika. I straffskalan infördes fängelse upp till sex månader. Samtidigt avskaffades den ansvarsfrihetsregel som gällt för de som underkastat sig vård.⁹⁹ Denna lagändring möjliggjorde bland annat att polisen kunde ta blod- och urinprov för att påvisa ett misstänkt narkotikabruk.¹⁰⁰

För europeisk del tillkom 2004 det viktigaste dokumentet i och med Europeiska unionens rambeslut angående narkotikahandel. Rambeslutet förutsätter nationella kriminaliseringar av följande gärningar:

- Framställning, tillverkning, extraktion, beredning, erbjudande, utbudande till försäljning, distribution, försäljning, överlåtelse av varje slag, förmedling, försändelse, transitering, transport, import och export av narkotika
- Odling av opiumvallmo, kokabuske eller cannabisväxt
- Innehav eller köp av narkotika i något av de syften som anges under första punkten
- Tillverkning, transport eller distribution av narkotikaprekursorer i sådana fall att den som ägnar sig åt detta är medveten om att de ska användas för olaglig framställning eller tillverkning av narkotika¹⁰¹

I rambeslutet anges vidare att påföljderna ska vara effektiva, proportionella och avskräckande. Rambeslutet förelägger samtidigt att det högsta möjliga fängelsestraffet för narkotikabrott av normalgraden ska ligga mellan ett och tre år. Gällande det grova brottet ska det maximala fängelsestraffets

⁹⁶ Träskman (2012), s. 42.

⁹⁷ Hoflund (1993), s. 30.

⁹⁸ Träskman (2012), s. 23.

⁹⁹ Hoflund (1993), s. 31.

¹⁰⁰ Träskman (2012), s. 43.

¹⁰¹ Träskman (2012), s. 24.

minimum vara mellan fem och tio år. Hårdare straff kan dock utdömas om brottet skett i samband med organiserad brottslighet. Detta visar att EU riktar särskild uppmärksamhet mot den illegala handeln med narkotika som sker inom den gränsöverskridande och organiserade brottsligheten.¹⁰²

Genom prop. 2005/06:30 fastslogs att målet för den svenska narkotikapolitiken var ett narkotikafritt samhälle. För att uppnå detta skulle det fokuseras på tillgången av och efterfrågan på narkotika. Detta skulle genomföras med fokus på tre punkter:

- Minska nyrekryteringen till missbruk,
- Förmå personer med missbruksproblem att upphöra med sitt missbruk,
- Minska tillgången på narkotika¹⁰³

EU har utarbetat en handlingsplan för åren 2009-2012 som består av fem områden. Det första området syftar till att på såväl nationell som internationell nivå förbättra samordningen och samarbetet på narkotikaområdet. Även en ökning av allmänhetens kunskap om problemet önskas inom detta område. Det andra området syftar till att minska efterfrågan på narkotika. Detta ska genomföras genom att omfattningen, kvaliteten och effektiviteten av förebyggande och behandlande åtgärder ökar. Även skadorna av narkotikabruket ska försöka minskas. Detta arbete utgör en form av så kallad ”harm reduction”. Det tredje området går ut på att minska tillgången på narkotika genom en effektivare brottsbekämpning där fokus främst är på de leverantörer som orsakar störst skada. Det fjärde området syftar till att förbättra det internationella samarbetet. Inom det femte området önskas det att en större kunskap och förståelse för problematiken nås gällande narkotikamissbruk. Detta genom bland annat ökad forskning och informationsinsamling.¹⁰⁴

2011 presenterades SOU 2011:66. Syftet med utredningen var att kartlägga Sveriges internationella engagemang på narkotikaområdet. Utredningen skulle vidare ge förslag på hur Sverige kunde främja att respekten för FN:s narkotikakonventioner efterföljdes samt beskriva möjligheter till bättre resursutnyttjande och samordning. Utgångspunkten för de förslag som skulle läggas fram skulle enligt kommittédirektiven vara den fastslagna narkotikapolitiken enligt prop. 2005/06:30.¹⁰⁵

I utredningen ansågs det att Sverige skulle vara aktiva, både vid förhandlingsbordet och i den offentliga debatten. Detta ansågs vara viktigt med anledning av Sveriges höga narkotikapolitiska ambition. I ett sådant läge var det viktigt att göra sin politik hörd. I utredningen menades det vidare att Sverige borde driva på förändringsarbetet för att främja sina intressen i enlighet med FN:s narkotikakonventioner. Det föreslogs att fokus

¹⁰² Träskman (2012), s. 25–26.

¹⁰³ Prop. 2005/06:30, s. 88.

¹⁰⁴ Träskman (2012), s. 27–29.

¹⁰⁵ SOU 2011:66, s. 205.

skulle läggas på samarbetena inom FN och EU för att föra ut den svenska narkotikapolitiken.¹⁰⁶

I utredningen anfördes det att det svenska internationella engagemanget skulle gå från bevakning till ett mer aktivt främjande av svenska narkotikapolitiska ställningstagande. Detta genom att höja kunskapsnivån, tydliggöra de narkotikapolitiska ställningstagandena och samordna berörda departement och myndigheter.¹⁰⁷

Ett problem som uppmärksammades i utredningen var att den svenska narkotikapolitiken inte fanns beskriven i sin helhet. Detta gav osäkerhet i internationella förhandlingar. Av denna anledning föreslogs i utredningen att Sveriges ställningstagande borde preciseras i frågor som ofta uppkommer i internationella förhandlingar såsom kriminaliseringen av eget bruk, ”harm reduction”, det förebyggande arbetets roll, polisens insatser mot missbruk och legalisering av cannabis.¹⁰⁸

¹⁰⁶ SOU 2011:66, s. 9–11.

¹⁰⁷ SOU 2011:66, s. 23.

¹⁰⁸ SOU 2011:66, s. 12.

5 Kriminalisering av eget bruk

5.1 Förarbeten och praxis

5.1.1 Kriminaliseringens vara eller icke vara under tidigt 1980-tal

Vid tillkomsten av narkotikastrafflagen fördes inga direkta diskussioner om kriminaliseringen av eget bruk. Det var först i och med en motion 1982 som riksdagen behandlade frågan. Innan dess var den främsta frågan hur innehav av narkotika för eget bruk skulle behandlas.¹⁰⁹

Vid diskussioner av åtalsunderlåtelsens vara eller icke vara vid innehav för eget bruk i Ds 1980:4, som blev en del av prop. 1980/81:76, anförde Riksåklagaren att det ur rehabiliteringssynpunkt var önskvärt att möjligheten att använda strafföreläggande fanns. Detta för att undvika att de som anträffades med en mindre mängd narkotika för eget bruk inte skulle stämplas som narkotikabrottslingar.¹¹⁰

I Justitieutskottets betänkande JuU 1981/82:47 avstyrkte utskottet en motion gällande frågan om själva nyttjandet av narkotika borde kriminaliseras. Utskottet jämförde innehav närmast med besittning och ansåg inte att redan injicerad narkotika kunde anses utgöra innehav. Det ansågs inte att det fanns anledning att överväga en ordning där bruk av narkotika straffbelades.¹¹¹

I prop. 1982/83:141 berördes en eventuell kriminalisering av eget bruk. Ansvariga statsrådet hänvisade till riksdagens avvisande i JuU 1981/82:47 och anförde vidare att det inte var önskvärt att narkomaner skulle undvika att söka vård på grund av risken för ett polisingripande. Om dock positiva effekter kunde visas av en sådan kriminalisering ansåg statsrådet att den borde övervägas. Det ansågs vidare att frågan hade en så pass stor principiell betydelse att den inte skulle behandlas i det sammanhang som propositionen gällde. Det pekades vidare på att en nyligen tillsatt Narkotikakommission var satt att utreda frågan och att resultatet därifrån borde avvaktas.¹¹²

Narkotikakommissionen utkom i december 1983 med ett PM där bland annat motiveringar för såväl som mot en kriminalisering fördes fram. Som första punkt mot en kriminalisering fördes det fram att ett narkotikamissbruk drabbar missbrukaren själv och enligt en grundläggande princip i modern straffrätt ska ett angrepp mot den egna personen normalt inte straffbeläggas. Som en andra punkt menade kommissionen att det vid

¹⁰⁹ Prop. 1987/88:71, s. 5–6.

¹¹⁰ Prop. 1980/81:76, s. 230.

¹¹¹ JuU 1981/82:47, s. 16.

¹¹² Prop. 1982/83:141, s. 12.

avancerade former av missbruk föreligger ett medicinskt beroende som framstår som utsiktslöst att försöka reglera med straff. Som en tredje punkt mot en kriminalisering fördes det fram att ett möjligt straffansvar kunde riskera att avhålla missbrukaren från att söka behandling.¹¹³

Argument för en kriminalisering ansåg kommissionen bestå av två delar. Som första del skulle en kriminalisering ge "... uttryck för samhällets avståndstagande till varje olovlig befattning med narkotika och att utan en sådan ungdomar och andra som befinner sig i riskzonen för att bli missbrukare lätt kan få en föreställning om att missbruket inte kan vara särskilt fördärligt"¹¹⁴. Den andra delen rörde bevissvårigheterna gällande styrkandet av att någon som missbrukat narkotika någon gång varit innehavare av den. Det skulle således bli enklare att visa att den misstänkte hade brukat narkotika.¹¹⁵

Kommissionen förde därefter fram att problemet praktiskt sett var av begränsad betydelse. Detta för att bruk av narkotika normalt föregåtts av ett innehav. De menade att argumentet gällande uttrycket för samhällets avståndstagande innebar en våldsamt överskattning av den lilla straffria zon som fanns. För de ungdomar som funderar på att prova narkotika står det troligen klart att samhället ogillar det, oavsett en ytterligare kriminalisering. Kommissionen anförde samtidigt att det inte finns anledning att avstå från en kriminalisering bara för att problemet är begränsat. Detta under förutsättning att den inte vållar praktiska olägenheter.¹¹⁶

Gällande bevissvårigheterna fann kommissionen att den misstänkte enbart skulle kunna dömas till konsumtion vid ett tillfälle och således endast till ett lägre bötesbelopp. Ett ytterligare problem gäller analysverksamheten. Viss narkotika kan stanna kvar i kroppen en längre tid och kommissionen menade att det kan vara svårt att avgöra varifrån ett positivt resultat härrör. Kommer det från ett nytt tillfälle eller ett tidigare som den misstänkte redan dömts för? Vidare framhöll kommissionen att den provtagning som skulle komma att krävas var integritetskränkande och skulle kräva ganska hög grad av misstanke för att kunna genomföras. Utöver detta lyfte de fram att vård och behandling av missbrukare skulle riskera att drabbas negativt vid en situation där en missbrukare inte vågar söka vård med risk för straffansvar. Som en slutlig punkt tog kommissionen upp de statsfinansiella konsekvenserna som skulle riskera att bli omfattande. En kriminalvårdstjänsteman som kommissionen talade med uttryckte dessutom frågan om en verksamhet där polisen vadar i urin är önskvärd.¹¹⁷

Sammanfattningsvis ansåg kommissionen efter vägande av argumenten för och emot att det mesta talade för ett avstående från en kriminalisering. De ansåg att en kriminalisering av eget bruk endast skulle bli ännu en åtgärd på

¹¹³ Narkotikakommissionen (1983), s. 4.

¹¹⁴ Narkotikakommissionen (1983), s. 8.

¹¹⁵ Narkotikakommissionen (1983), s. 8.

¹¹⁶ Narkotikakommissionen (1983), s. 8–9.

¹¹⁷ Narkotikakommissionen (1983), s. 10–12.

det narkotikapolitiska området där beslutsfattarna försöker visa handlingskraft utan att egentligen uträtta någonting. Dessa typer av åtgärder leder dessutom oftare till skada än nytta.¹¹⁸

I Justitieutskottets betänkande JuU 1984/85:12 avstyrktes på nytt motioner där krav på kriminalisering av all icke-medicinsk befattningshavande av narkotika hade förts fram. Utskottet gick igenom de argument som Narkotikakommissionen presenterat och var eniga med dessa. Utskottet avstyrkte bifall till motionsyrkandena, men framhöll det önskvärda i att gränsdragningen i praxis mellan innehav och konsumtion av narkotika skulle ägnas uppmärksamhet. Utskottet ansåg en lagstiftningsåtgärd vara påkallad om det straffria området skulle visa sig större än vad som kunde motiveras av de skäl som talade mot en kriminalisering.¹¹⁹

Till Justitieutskottets avstyrkande av motionerna tillfördes en borgerlig reservation. Reservationen inleddes med en förklaring om att det är av stor betydelse att samhällets narkotikapolitik med fasthet och konsekvens tar avstånd från allt olovligt narkotikabruk. I reservationen menades det att detta var svårförenligt med en lagstiftning där konsumtionen inte var straffbelagd. Det anfördes vidare att en kriminalisering av konsumtion av narkotika var viktig för att avhålla ungdomar från narkotikamissbruk och att den samtidigt skulle ha en viktig psykologisk betydelse. Med hänsyn till tystnadsplikten inom hälso- och sjukvården ansågs det i reservationen inte finnas något problem med missbrukare som inte skulle våga söka vård. I reservationen menades det också att det borde beaktas att det var förhållandevis ovanligt att missbrukare frivilligt sökte vård. Det anfördes vidare att även på grund av att det straffria området var relativt litet, det ofta var inom just detta område som ett missbruk inleddes genom att personer bjöds på narkotika av andra. Gällande argumentet att angrepp på den egna personen inte ska straffbeläggas framhölls det i reservationen att missbrukaren genom sin befattningshavande med narkotika inte bara äventyrade sitt eget liv utan också andras välfärd.¹²⁰

I prop. 1984/85:46 behandlades frågan om kriminalisering av eget bruk på nytt och ställning togs till Narkotikakommissionens resultat. Det anfördes att det i den allmänna debatten fanns aktörer som ansåg att en kriminalisering skulle genomföras. Anledningen till detta var att kriminaliseringen krävdes för att visa ett avstånd mot all befattningshavande med narkotika samt för att motverka att ungdomar och andra riskerade att dras in i ett narkotikamissbruk. Även det att missbruk redan var kriminaliserat i exempelvis Norge och Finland påverkade.¹²¹

Lagstiftaren ansåg dock att övervägande skäl talade emot en kriminalisering. Den främsta anledningen till detta var att en kriminalisering kunde äventyra samhällets ansträngningar att erbjuda vård och ge upphov till konsekvenser

¹¹⁸ Narkotikakommissionen (1983), s. 12.

¹¹⁹ JuU 1984/85:12, s. 27–29.

¹²⁰ JuU 1984/85:12, s. 39–42.

¹²¹ Prop. 1984/85:46, s. 11.

som kunde vara svåra att överblicka. Även bevissvårigheter gällande gränsdragningen mot den legala konsumtionen framfördes som vägande skäl mot en kriminalisering. Ytterligare stöd för att inte kriminalisera eget bruk fann lagstiftaren i att angrepp som riktar sig mot gärningsmannen själv, enligt vedertagna straffrättsliga principer, normalt inte borde beläggas med straff.¹²²

5.1.2 Den finska kriminaliseringen

Den finska kriminaliseringen tillkom redan 1966 genom en förordning som utformades utifrån 1961 års narkotikakonvention. 1972 tillkom i Finland en narkotikalag. Anledningen till lagens tillkomst var den förändrade narkotikasituationen vid skiftet mellan 1960- och 1970-talet.

Polismyndigheterna angav att narkotikaanvändningen hade ökat, att de som använde narkotika hade blivit allt yngre och att cannabis betydelse som njutningsmedel hade ökat. Man ville göra narkotikalagen strängare och anförde att narkotikabrottsligheten hade blivit allt grövre. Vidare anfördes det att 1961 års narkotikakonvention hade trätt i kraft samt att de övriga nordiska länderna nyligen ändrat sin lagstiftning gällande narkotika.¹²³

Den största tvistefrågan vid tillkomsten av narkotikalagen gällde kriminaliseringen av konsumtion av narkotika för eget bruk. En narkotikakommitté föreslog att användning av narkotika fortsatt skulle utgöra en straffbar handling. Orsaken till detta var rädsla för att en avkriminalisering skulle kunna få folk att tro att anskaffning, innehav och användning av narkotika var tillåtet. Narkotikadelegationen samt regeringens proposition ställde sig däremot bakom en avkriminalisering. En omröstning i frågan hölls i riksdagens utskott där de olika utskottens åsikter skiljde sig åt. Frågan behandlades därefter i riksdagens plenum där en jämn omröstning till slut ledde till att användning av narkotika fortsatt skulle utgöra en straffbar handling.¹²⁴

Regeringens förslag hade varit en avkriminalisering eftersom en sådan skulle kunna medverka till att missbrukare sökte vård. Den utgångspunkt som regeringen tog var att de som redan var missbrukare inte skulle påverkas av straffrättsliga åtgärder. Det utskott som behandlade förslaget, ekonomiutskottet, var av samma åsikt som regeringen. Utskottets prövning hade utgjorts av en jämförelse mellan de uppenbart få fall där blivande missbrukare skulle avhållas från narkotika och de men som straffbarheten skulle utgöra för missbrukarna. Lagutskottet rekommenderade i sitt betänkande en kriminalisering med hänvisning till generalpreventiva motiv. Utskottet ville skapa ett principförbud som skulle främja negativa attityder till narkotika. De menade att de men som missbrukare skulle utsättas för

¹²² Prop. 1984/85:46, s. 11–12.

¹²³ Hakonen & Kontula i Christie m.fl. (red.) (1988), s. 162.

¹²⁴ Hakonen & Kontula i Christie m.fl. (red.) (1988), s. 164.

kunde minskas genom att rapport-, åtals-, samt domseftergiftsbestämmelser kunde tillämpas.¹²⁵

Under den behandling som riksdagen genomförde vid lagens tillkomst betonades det dock att de som använde narkotika inte borde åtalas eller dömas till straff. Detta blev dock inte fallet. I praxis kom istället användning av narkotika att medföra böter och inte åtgärdseftergift. Denna tillämpning har i efterhand kritiserats eftersom lagstiftarens avsikt var att myndigheterna skulle koncentrera sig på den allvarligare narkotikabrottsligheten, något som alltså inte skedde.¹²⁶

5.1.3 Frågan om tillämpningsproblem aktualiseras i Högsta domstolen

I två rättsfall från 1983 uppmärksammades problemet med gränsdragningen mellan innehav och eget bruk av narkotika. NJA 1983 s. 887 handlade om en person som vid olika tillfällen hade blivit bjuden på narkotika av sina vänner, främst cannabis, som han rökte med hjälp av pipor. Personen hade vid alla tillfällena konsumerat narkotikan kort efter att den mottagits. Vid ett tillfälle bjöds han på amfetamin löst i vatten som dracks omedelbart. Högsta domstolen hade att avgöra huruvida detta agerande var brottsligt. De diskuterade först anledningen till att eget bruk av narkotika inte var kriminaliserat. De konstaterade att detta troligen hade att göra med att lagstiftaren inte velat att den som sökte vård eller rehabilitering för sitt missbruk skulle riskera att straffas. Angående det aktuella fallet ansåg Högsta domstolen att ett handhavande i direkt anslutning till konsumtion var att anse som ett fall där konsumtionen utgör den dominerande gärningen. Av denna anledning ansåg de inte att de begångna gärningarna skulle benämnas som innehav och därmed var de inte straffbara.

I NJA 1983 s. 993 var det fråga om en resningsansökan av ett domslut som vunnit laga kraft. Gärningarna som hade begåtts var liknande de i NJA 1983 s. 887. En person hade rökt cannabis från en pipa som tillhandahållits av en vän. Högsta domstolen anförde att det gällande frågan huruvida innehav kunde anses föreligga vid en situation som nu var aktuell utgjorde en tolkningsfråga. Även om övervägande skäl talade för ett nekande svar ansåg Högsta domstolen inte att den motsatta ståndpunkten uppenbart stred mot rättstillämpningen och nekade således resningsansökan.

1985 fick Riksåklagaren, RÅ, ett uppdrag av regeringen att utreda om det i praxis fanns svårigheter i tillämpningen av narkotikastrafflagen och gränsen för det straffbara området gällande innehav. RÅ anförde i sitt svar att Högsta domstolens båda avgöranden från 1983 hade blivit vägledande i domstolarna. RÅ framhöll att det visserligen fanns ett visst utrymme för olika tolkningar, men att detta var begränsat. De svårigheter som

¹²⁵ Lahti i Narkotika og kontrollpolitik (1985), s. 113–114.

¹²⁶ Kainulainen, Kinnunen & Kouvonen i Olafsdottir (red.) (2001), s. 32.

myndigheter hade upplevt menades snarare bero på att praxis inte tillräckligt tydligt klarlagts eller inte hunnit komma alla till kännedom. Polis och åklagare hade vidare påpekat de bevisvärigheter som förelåg med anledning av att eget bruk inte var kriminaliserat. Dessa straffprocessuella problem ansåg RÅ dock inte vara av allvarlig art eftersom konsumtion av narkotika oftast var förenad med misstanke om innehav eller överlåtelse och vid dessa tillfällen var tvångsmedel möjliga för att undanröja bevisvärigheter. Sammanfattningsvis ansåg RÅ att det inte fanns några svårigheter att avgöra gränsen för det straffbara området som föranledde skäl att kriminalisera eget bruk av narkotika. RÅ nämnde dock att kriminalpolitiska skäl inte hade beaktats eftersom det hade legat utanför uppdragets ramar.¹²⁷

5.1.4 Kriminaliseringen genomförs

Genom prop. 1987/88:71 togs beslutet att kriminalisera eget bruk av narkotika. Till en början lyfte lagstiftaren fram att det på narkotikaområdet hade genomförts offensiva insatser av informering, förebyggande, uppsökande samt behandlande karaktär. Det var i ljuset av dessa insatser som lagstiftaren i propositionen menade att frågan om straffområdets gränser borde bedömas. Det framhölls att eventuella ändringar skulle bli en naturlig del av en konsekvent narkotikapolitik.¹²⁸

Lagstiftaren hänvisade sedan till de gränsdragningsproblem som tidigare hade konstaterats gällande framförallt den befattning som hade ett direkt samband med konsumtion av narkotika. Vidare togs det upp att såväl majoriteten i Justitiekammaren samt RÅ inte ansett att en utvidgning av det straffbara området var nödvändig. Dock framförde vissa regionala och lokala åklagar- och polismyndigheter att det förelåg svårigheter föranlett av att konsumtion inte var kriminaliserat. Detta tillsammans med de allmänna kriminalpolitiska fördelarna föranledde, enligt lagstiftaren, att nya överväganden gällande kriminalisering av eget bruk borde göras.¹²⁹

Som en första punkt för en kriminalisering anfördes det vara av vikt ”... att narkotikapolitiken utformas med fasthet och konsekvent tar avstånd från allt olovligt narkotikabruk”¹³⁰ Den straffria zonen, även om den var av begränsad betydelse, kunde medföra en bristande tilltro gällande motverkandet av narkotikamissbruket. En kriminalisering av konsumtionen ansågs samtidigt ha en psykologisk och preventiv effekt på framförallt de ungdomar som låg i riskzonen för att hamna i ett narkotikamissbruk eller som använde narkotika av okunnighet eller lättsinne.¹³¹

¹²⁷ Prop. 1987/88:71, s. 12–13.

¹²⁸ Prop. 1987/88:71, s. 14–15.

¹²⁹ Prop. 1987/88:71, s. 15–16.

¹³⁰ Prop. 1987/88:71, s. 16.

¹³¹ Prop. 1987/88:71, s. 16.

En enighet i kriminaliseringsfrågan lyftes också fram som viktigt i arbetet mot narkotikamissbruket. Detta för att kunna fokusera det praktiska arbetet på mer centrala frågor på området. Dessa skäl fanns det antingen stöd för eller förståelse för bland remissinstanserna som tillstyrkt respektive avstyrkt förslaget.¹³²

Lagstiftaren anförde att dessa skäl för en kriminalisering sedan måste vägas mot de invändningar som hade framförts gällande en kriminalisering av eget bruk av narkotika. Lagstiftaren delade in dessa invändningar i tre hänseenden. Den första invändningen gällde att en eventuell kriminalisering av konsumtionen av narkotika utgjorde en straffbeläggelse av ett angrepp mot den egna personen. Detta tillvägagångssätt överensstämmer inte med svenska straffrättsliga principer. Lagstiftaren anförde att han delade detta synsätt men uttalade samtidigt att principen inte kunde gälla undantagslöst. Dessa skäl menade lagstiftaren inte kunde hindra en kriminalisering som även skadar andra skyddsvärda intressen. Med anledning av att innehav av narkotika för eget bruk var straffbelagt menade lagstiftaren att den praktiska frågan i själva verket inte utgjordes av principen att angrepp mot den egna personen inte ska kriminaliseras utan snarare om en viss typ av befattning borde vara undantagen från kriminalisering. Det som skulle kriminaliseras var alltså inte själva berusningen, utan befattningen med den illegala narkotikan.¹³³

En andra invändning mot en kriminalisering utgjorde faran att missbrukarna, vid en utvidgad kriminalisering, inte skulle söka eller underkasta sig vård. Lagstiftaren anförde att synpunkter liknande denna tidigare hade varit anledningen till att förslag om en kriminalisering hade avstyrkts. Som en grundläggande utgångspunkt för en utvidgad kriminalisering angav lagstiftaren att riskerna för att vårdmöjligheterna motverkades skulle undanröjas.¹³⁴

Den tredje invändningen gällde huruvida en utvidgad kriminalisering skulle leda till tillämpningssvårigheter och ta polisens resurser i alltför stort anspråk. Dessa faror ansåg lagstiftaren vara överdrivna och angav att polisens prioriteringar avgjordes i andra former. Sammanfattningsvis ansåg lagstiftaren att övervägande skäl talade för en kriminalisering och att det fanns möjligheter att motverka de negativa konsekvenser som hade förts fram.¹³⁵

Gällande straffskalan uttalade lagstiftaren att enbart konsumtion av narkotika ansågs ha ett relativt lågt straffvärde jämfört med andra förfaranden med narkotika. För att det straffrättsliga systemet inte skulle fungera som en ersättning för den sociala vårdlagstiftningen ansåg lagstiftaren att det var lämpligt att straffskalan begränsades till böter. Detta visade att det straffrättsliga systemet inte skulle användas som en bakväg till

¹³² Prop. 1987/88:71, s. 16.

¹³³ Prop. 1987/88:71, s. 16–17.

¹³⁴ Prop. 1987/88:71, s. 17.

¹³⁵ Prop. 1987/88:71, s. 17–18.

tvångsvård genom att kriminaliseringen användes för att framkalla frihetsberövanden. Vissa remissinstanser motsatte sig att straffskalan begränsades till böter med anledning av de minskade möjligheterna att genomföra kroppsbesiktningar i form av urin- eller blodprovsanalys för att i efterhand konstatera narkotikakonsumtion.¹³⁶

För att undvika de eventuella negativa konsekvenserna med att missbrukare inte sökte eller underkastade sig vård med anledning av risken för straffansvar anförde lagstiftaren att en ansvarsfrihetsregel skulle införas. Lagstiftaren angav att kriminaliseringen under inga omständigheter kunde tillåtas få den effekten att den motverkade den enskildes vårdansträngningar. Det lagrum som redan existerade gällande åtalsunderlåtelse ansåg lagstiftaren inte vara tillräckligt. Istället skulle det enligt propositionen föreligga ansvarsfrihet om gärningen uppdagades genom att den misstänkte sökte vård eller behandling.¹³⁷

5.1.5 Straffskärpningar genomförs

I prop. 1992/93:142 presenterades förslag på straffskärpningar gällande eget bruk av narkotika samt ringa narkotikabrott. Syftet var att ge möjligheter till tidiga ingripanden för att med kraft kunna förhindra att unga människor hamnar i missbruk. Förslaget gick ut på att fängelse skulle införas i straffskalan för eget bruk av narkotika samt att ansvarsfrihetsregeln utmönstrades.¹³⁸

Det som föranledde förslaget var att lagstiftaren ansåg att det hade varit en omotiverad straffvärdesmässig skillnad mellan eget bruk av narkotika och annan befattning med narkotika. Detta särskilt i jämförelse med innehav av narkotika för eget bruk. Vidare ansågs det att en straffskala med enbart böter inte gav möjlighet till de tvångsmedel som krävdes för att säkra bevisning. Inte heller fanns det utrymme för vårdinriktade påföljder. Dessa faktorer hade också sedan kriminaliseringen av eget bruk 1988 uppmärksammats av flera motionärer som hade framfört kritik.¹³⁹

Som utgångspunkt anförde lagstiftaren i propositionen att narkotikamissbruket hade blivit ett av samhällets allvarligaste och mest svårlösta problem. Det anfördes att narkotikamissbruk leder till stora lidanden samt svåra personliga tragedier och inte sällan får grövre kriminalitet som följd. Det anfördes vidare att samhället hade avsatt stora resurser för att motverka narkotikamissbruket och att stora satsningar hade genomförts på narkomanvården. Det var därför av stor vikt, ansåg lagstiftaren i propositionen, att ett avståndstagande tydligt visades för all befattning med narkotika. Konsumtionen av narkotika ansågs utgöra en

¹³⁶ Prop. 1987/88:71, s. 20–22.

¹³⁷ Prop. 1987/88:71, s. 22–24.

¹³⁸ Prop. 1992/93:142, s. 1.

¹³⁹ Prop. 1992/93:142, s. 7 och 11.

förutsättning för narkotikabrottsligheten och det anfördes därför som viktigt att förbättra möjligheterna för missbrukare att erbjudas vård.¹⁴⁰

Som skäl för förslagen anförde lagstiftaren först att den särreglering som fanns inte stämde överens med det straffrättsliga systemet eftersom den berörde förhållanden som kunde inträffa lång tid efter brottet. Vidare anfördes det att straffskalan inte speglade brottets straffvärde. En viss skillnad fanns visserligen mellan exempelvis eget bruk och innehav av narkotika. Skillnaden var dock inte tillräckligt stor för att motivera olika straffskalor. Den skillnad som dock fanns var dessutom i vissa fall mycket liten, exempelvis när innehavet enbart utgjorde förled till gärningsmannens egen konsumtion. I sådana fall menade lagstiftaren att det enbart förelåg en marginell skillnad mellan de olika brotten. Huvudregeln borde dock även fortsatt vara böter, men straffskalan borde tillåta en differentierad bedömning.¹⁴¹

Gällande de befarade konsekvenserna för narkomanvården ansåg lagstiftaren att det inte skulle uppkomma någon skillnad. Möjligheterna till åtalsunderlåtelse samt de sekretessregler inom hälso- och sjukvården som fanns ansågs ge ett tillräcklig skydd. Med dessa motiveringar ansåg lagstiftaren att det var befogat att utmönstra den lägre straffskalan för eget bruk av narkotika samt ansvarsfrihetsregeln som hade gällt sedan kriminaliseringens ikraftträdande. I och med sloandet av särregleringen blev även flera bestämmelser av processuell natur tillämpliga. Anledningen till detta var att flera bestämmelser endast var tillämpliga på brott med fängelse i straffskalan. Detta gällde till exempel husrannsakan, kroppsbesiktning och kroppsvisitation. Med den sloade särregleringen skulle dessa bestämmelser bli tillämpliga vid misstanke om eget bruk av narkotika som utgjorde ett ringa narkotikabrott.¹⁴²

I NJA 2005 s. 348 behandlades ett fall där en person uppsåtlig och olovligen hade brukat amfetamin. Sakomständigheterna i detta fall var inte det som främst var intressant i HD:s domskäl. Istället fördes en diskussion gällande bestämmelsen om konsumtion av narkotika för eget bruk. HD gick igenom förarbetena till kriminaliseringen och konstaterade slutligen att de intressen som denna bestämmelse var tänkt att skydda utgjordes av allmänhetens tilltro till den förda narkotikapolitiken. De anförde vidare att argumenten som fördes för en kriminalisering närmast gav uttryck för tanken att bestämmelsen endast skulle tydliggöra att allt narkotikabruk var förkastligt.

5.1.6 Polisens befogenheter utvidgas

Genom prop. 2009/10:105 utvidgades polisens möjligheter att genomföra drogtester till att även omfatta personer under 15 år. Detta skulle gälla i fall

¹⁴⁰ Prop. 1992/93:142, s. 14–15.

¹⁴¹ Prop. 1992/93:142, s. 18–19.

¹⁴² Prop. 1992/93:142, s. 19.

där personen skäligen var misstänkt för att ha använt narkotika och drogtestet kunde antas vara nödvändigt för att avgöra huruvida socialtjänsten skulle vidta åtgärder.¹⁴³

Som skäl för förslaget anfördes till en början att narkotika utgjorde ett allvarligt samhällsproblem. Det medgavs dock att det inte fanns några undersökningar som klart visade hur omfattande bruket av narkotika var hos personer under 15 år eller hur utvecklingen av detta missbruk hade sett ut. Enligt en rapport från Brå utgjorde narkotikabrott ungefär 4 procent av de brott som femtonåringar begick medan andelen bland ungdomar under 15 år endast var en halv procent. Anledningen till skillnaden skulle enligt Brå kunna vara att polisen inte hade möjlighet att drogtesta ungdomar under 15 år. När barn begår narkotikabrott var det enligt propositionen oftast eget bruk eller mindre innehav som aktualiserades, det vill säga ringa narkotikabrott. Det anfördes dock att dessa brott allvarligt kunde äventyra barns psykiska och fysiska hälsa. Samtidigt ansågs det att brottet kunde förenas med riskerna att barnet drogs in i kriminellt beteende, vilket kunde få följder som barn inte kan överblicka. Forskning hade även visat att en tidig debut av narkotika eller andra droger ökade risken för att personen skulle komma att utveckla ett beroende eller missbruk. Av dessa skäl menade lagstiftaren i propositionen att det var av stor vikt att socialtjänsten tidigt kunde sätta in åtgärder för att bryta beteendet samt att vårdnadshavarna skulle uppmärksammas.¹⁴⁴

Flera remissinstanser hade ställt sig negativa till lagförslaget och menade att det var mycket integritetskränkande samt att olovligt bruk av narkotika hade ett lågt straffvärde. Lagstiftaren menade dock att den integritetskränkning som skulle ske borde vägas mot ett allvarligt och långvarigt missbruk och att syftet var att värna om barnets hälsa och utveckling. Det anfördes också att ett drogtest som visade sig vara positivt dessutom kunde leda till att frivillig vård vidtogs. Barn ansågs inte heller ha samma förmåga att bedöma sina gärningar likt vuxna varför samhället har ett större ansvar för att förhindra barns narkotikamissbruk. Lagstiftaren menade att det inte skulle ses till det låga straffvärdet utan istället till syftet bakom lagförslaget vid genomförande av en proportionalitetsbedömning.¹⁴⁵

5.2 Diskussion i doktrin

I doktrin har det uppmärksamats att de internationella reglerna som finns inte utgör något tvång för de anslutande staterna att införa lagstiftning gällande egen konsumtion av narkotika. Att själva konsumtionen av narkotikan ska vara kriminaliserad är en ståndpunkt som Sverige endast delar med ett fåtal andra EU-stater. Enligt det rambeslut som EU presenterade 2004 är det upp till varje stat att definiera vad som avses med egen konsumtion av narkotika och om det ska kriminaliseras. Särskild

¹⁴³ Prop. 2009/10:105, s. 53.

¹⁴⁴ Prop. 2009/10:105, s. 54.

¹⁴⁵ Prop. 2009/10:105, s. 56.

uppmärksamhet riktas inom EU istället på den gränsöverskridande och organiserade brottsligheten. Inte heller i någon av de tre FN-konventionerna finns det några krav på de anslutna staterna att införa en kriminalisering av själva konsumtionen av narkotika. Fokus ligger i och med den tredje konventionen, den så kallade Wienkonventionen, på bekämpning av den organiserade brottsligheten.¹⁴⁶

På ett mer övergripande plan anser straffrättsprofessorn Per Ole Träskman att den straffrättsliga narkotikapolitiken inte motsvarar den politik som annars har accepterats som den riktiga. Han menar att man inte har genomfört en analys av de narkotikarelaterade gärningarnas skadlighet och förkastlighet eller inte har accepterat och respekterat de resultat som kommit fram ur en sådan analys. Inte heller, menar Träskman, har alternativa handlingsmetoder övervägts. Det som han istället menar har genomförts är att en klar formulering om ett narkotikafritt samhälle har presenterats. Detta mål har sedan uppfyllts genom bruk av straffrättsliga medel. Träskman menar att beslutsfattarna i samhället härigenom har försökt att uppnå ett icke-realistiskt mål utan att se till det straffrättsliga systemets begränsningar. Även sedan detta tillvägagångssätt har visat sig inte fungera har utgångspunkten varit att medicinen är den rätta, men dosen för svag. Detta har lett till att flera narkotikarelaterade gärningar har kriminaliserats och att straffskärpningar har genomförts.¹⁴⁷

Träskman har vidare skrivit om att den lagändring som skedde 1993, där det infördes fängelse i straffskalan, har lett till den kontrollform som numera är kärnan för den svenska narkotikakontrollen. Han menar att den straffrättsliga tyngdpunkten innan 1980-talet låg på den illegala handeln, särskilt den organiserade. Men efter straffskärpningen 1993 förflyttades fokus till missbrukarna och det narkotikafria samhället blev målbilden.¹⁴⁸

Förra justitierådet Dag Victor anser att missbrukaren i början av 1980-talet gick från att vara ett offer till att bli gärningsman. Han menar att det i prop. 1987/88:71, som låg bakom kriminaliseringen av eget bruk av narkotika, inte uttrycktes "... någon särskild entusiasm för förändringen"¹⁴⁹. Han menar att propositionen ger intryck av att det viktigaste skälet var att undvika åsiktssplittring i frågor av begränsad betydelse för det praktiska arbetet. Detta beskrevs i propositionen endast som något som inte kunde bortses från.¹⁵⁰

Träskman framhåller att polisens möjligheter till kroppsbesiktning var ett viktigt skäl till införandet av fängelse i straffskalan för eget bruk av narkotika. Efter detta införande ökade polisens kontroll genom spaning till att vara mer fokuserad på missbrukarna. Polisen har samtidigt tilldelats ökade resurser vilket, enligt Träskman, var ett resultat av polisens egna

¹⁴⁶ Träskman (2012), s. 20–26 och Tham i Tham (red.) (2003), s. 65–66.

¹⁴⁷ Träskman i Victor (red.) (1995), s. 157–158.

¹⁴⁸ Träskman (2012), s. 40–41.

¹⁴⁹ Victor i von Hofer & Nilsson (red.) (2007), s. 412.

¹⁵⁰ Victor i von Hofer & Nilsson (red.) (2007), s. 412–413.

aktiva politik. 1989 hade Rikspolisstyrelsen utarbetat ett narkotikamänifest som fastslog att *det ska vara jobbigt att vara missbrukare*. För att uppnå detta ansåg polisen sig behöva ökade kontrollmöjligheter i form av blod- och urinprov.¹⁵¹

Träskman för även fram argument för en avkriminalisering av eget bruk av narkotika. Han gör detta utifrån tre begrepp; rationalitet, homogenitet och humanitet. Med rationalitet avser han att den nuvarande narkotikapolitiken inte är effektiv och inte har minskat problemen med narkotika. Han menar att andra åtgärder än straff på goda grunder kan antas vara effektivare i det långa loppet. Med homogenitet menar Träskman att det i ett liberalt samhälle inte finns mycket utrymme för kriminaliseringar av självdestruktiva eller omoraliska gärningar. Det främsta argumentet menar han dock vara humanitet. Argumentet går ut på att missbrukare inte ska stressas och behandlas som något från en annan värld. Träskman menar att den svenska stresspolitiken inte kan rättfärdigas som moralisk.¹⁵²

Gällande den lagändring som kom 2010 och möjliggjorde drogtester av barn under 15 år framhåller Träskman att detta straffprocessuella tvångsmedel tidigare varit förbehållet åtgärder under en förundersökning som gäller brott. Genom lagändringen ges dock nu möjlighet att använda tvångsmedlet även i fall gällande brott där straff inte kan utdömas på grund av att en person under 15 år inte är straffansvarig.¹⁵³

I doktrin har det även framförts argument som talar för kriminaliseringen. Ett sådant argument går ut på att konsumenten är den enda oersättliga länken i narkotikabranschen. Övriga aktörer är utbytbara så länge som det finns en efterfrågan från slutkonsumenten. Detta är ett skäl till att en frizon inte kan lämnas utan att ett tydligt avståndstagande behövs. En sådan lagstiftning kan också anses vara inte bara juridiskt effektiv utan också humanitär eftersom tidiga ingrepp från socialtjänst, skola och föräldrar underlättas.¹⁵⁴

5.3 En utvärdering av kriminaliseringen

I en Brå-rapport från år 2000 utvärderades kriminaliseringen av eget bruk från 1988 och den straffskärpning som skedde 1993 utifrån rättsväsendets insatser. I Brå-rapporten fastslogs tre syften med kriminaliseringen och den påföljande straffskärpningen. Det första syftet var att minska omfattningen av narkotikabruket genom att ett tydligt avståndstagande visades. Det andra syftet var att ge polisen redskap för att tidigt kunna upptäcka och beivra narkotikamissbruk medan det tredje syftet var att förbättra behandlingen av de missbrukare som avtjänade straff. Detta tredje syfte utvärderades inte

¹⁵¹ Träskman (2012), s. 208–209.

¹⁵² Träskman i Olsson (red.) (2011), s. 70.

¹⁵³ Träskman i Olsson (red.) (2011), s. 61–62.

¹⁵⁴ Olsson i Johansson (red.) (1996), s. 75–76.

inom ramarna för Brå-rapporten. Gällande det första syftet visade utvärderingen att fler unga personer som tidigare hade varit okända för polisen hade identifierats genom polisens insatser. Även fler äldre personer som tidigare varit kända hos polisen för narkotikabrott hade lagförts efter kriminaliseringen. Det var i denna grupp som lagföringarna hade ökat mest sedan 1993. Enligt Brå-rapporten var inte lagstiftarens avsikt att lagföringarna skulle öka, något som dock visade sig bli fallet. Utvärderingen visade även att polisens utökade resurser främst hade gått till insatser mot eget bruk av narkotika. Detta ansågs i Brå-rapporten troligen inte ha varit avsikten med lagändringen.¹⁵⁵

Gällande syftet att tidigt upptäcka narkotikamissbruk visade utvärderingen att antalet blod- och urinprov hade ökat kraftigt. De prov som hade tagits på unga personer hade visat sig vara negativa i vart tredje fall. Detta i jämförelse med andra åldersgrupper där antalet negativa fall uppgick till ungefär en tiondel. En tredjedel utgjorde således en hög andel och den integritetskränkning som sker vid drogtester ansågs i utvärderingen borde tas i beaktande även gällande unga personer. I Brå-rapporten angavs det också att narkotikabruket i Sverige inte hade minskat enligt tillgängliga uppgifter sedan kriminaliseringen och straffskärpningen hade genomförts. Uppgifter visade närmast på det omvända och Sverige skiljde sig inte mycket från andra jämförbara länder. Det uttalades dock i Brå-rapporten att det inte säkert gick att säga att ökningen inte hade varit större utan dessa lagändringar.¹⁵⁶

¹⁵⁵ Brå-rapport 2000:21 (2000), s. 9.

¹⁵⁶ Brå-rapport 2000:21 (2000), s. 10.

6 Komparativ utblick

6.1 Eget bruk i Danmark

Danmark har gällande narkotikaproblemen valt en annan utgångspunkt än Sverige. I Danmark framhålls det att narkotikaproblemen inte kommer att försvinna och att de insatser genomförs ska syfta till att begränsa spridningen av narkotika samt minska de skador som följer av narkotikamissbruk. De insatser som vidtas ska inte heller göra mer skada än nytta. Skadeverkningarna för missbrukaren eller samhället ska alltså inte överstiga de skador som missbruket i sig skapar.¹⁵⁷

Eget forbrug (sv. konsumtion) av narkotika är inte kriminaliserat i Danmark. Dock är forbrug som utgångspunkt straffbart eftersom det anses kunna omfattas av lagbestämmelsen gällande besiddelse (sv. besittning) av narkotika som finns i lov om euforiserende stoffer. Bestämmelsen gällande besiddelse infördes 1955 för att hindra utbredningen av narkotika i landet.¹⁵⁸

I cirkulär som rigsadvokaten i Danmark presenterade 1969 och 1971 tydliggjordes bestämmelsen gällande besiddelse. Rigsadvokaten konstaterade att det enligt förarbetena inte hade varit meningen att kriminalisera eget forbrug eller besiddelse av narkotika för eget forbrug. Kriminaliseringen av besiddelse var uteslutande tänkt att fungera som en bevislättning för de rättsliga myndigheterna. Således var inte tanken att polisen skulle inleda förundersökning om misstanken endast gällde besiddelse av narkotika för eget forbrug. Kriminaliseringens omfattning, menade riksgadvokaten, skulle vidare fungera som ledning för polisens val av konkreta bekämpningsmetoder av narkotikan.¹⁵⁹

Lagbestämmelsen gällande besiddelse för eget forbrug ändrades dock 2004 och 2007 i skärpande riktning. Vid bedömningen läggs det numera särskild vikt vid narkotikans art och mängd. I förarbetena finns det angivna gränser och om den misstänkte har varit i besiddelse av narkotika utöver dessa gränser ska som utgångspunkt frihetsstraff komma i fråga. Detta även om det inte konkret kan bevisas att den misstänkte planerat att sälja narkotikan.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Olsson & Stymne, i Olsson, Stymne & Rosenqvist (red.) (1997), s. 33–34.

¹⁵⁸ Nordisk ministerråd 1997:587, s. 17.

¹⁵⁹ Nordisk ministerråd 1997:587, s. 18.

¹⁶⁰ Vestergaard (2009), s. 55.

6.2 Statistisk jämförelse¹⁶¹

Gällande bruket av cannabis bland hela Europas befolkning visar undersökningar grundade på ländernas egen statistik att ungefär var fjärde person i åldrarna 15-64 år har använt cannabis någon gång under sin livstid. Siffrorna för Sveriges del ligger strax under genomsnittet med 21,4 procent medan Danmark ligger över genomsnittet med 32,5 procent. Danmark har i själva verket de högsta siffrorna i hela Europa. För unga vuxna (15-34 år) ligger det europeiska genomsnittet på 32,5 procent. Danmark har även här höga siffror med 44,5 procent medan Sveriges procentandel är 19,4 procent. För personer mellan 15-24 år är det europeiska genomsnittet 29,7 procent. I Danmark har 38,0 procent av befolkningen mellan 15-24 år någon gång under sin livstid testat cannabis. De svenska siffrorna ligger på 15,3 procent. (se Figur 12 Bilaga B).¹⁶²

Gällande livstidsprevalensen av amfetaminer ligger det europeiska genomsnittet för personer mellan 15-64 år på 3,8 procent. Såväl Danmark (6,2 procent) som Sverige (5,0 procent) ligger över genomsnittet och i en jämförelse med de andra europeiska länderna har Danmark och Sverige det näst högsta respektive det tredje högsta procenttalet. Även i de lägre åldrarna ligger Danmark och Sverige över det europeiska genomsnittet. För personer mellan 15-34 år har 5,7 procent i Sverige testat amfetamin medan 10,3 procent har gjort det i Danmark. Det europeiska genomsnittet är här 5,5 procent. Danmark har här den näst högsta prevalensen i Europa efter Storbritannien. För personer i åldrarna 15-24 år finns inget europeiskt genomsnitt presenterat, men de svenska siffrorna ligger på 3,9 procent och de danska på 7,5 procent (se Figur 12 Bilaga B).¹⁶³

Även bruket av ecstasy i Europa har kartlagts. Det europeiska genomsnittet ligger i åldersgruppen 15-64 år på 3,4 procent. Sverige och Danmark har här samma procentandel om 2,1 procent. Gällande den yngre befolkningen om personer som är 15-34 år ligger det europeiska genomsnittet på 5,7 procent. Danmark ligger här knappt över genomsnittet med 5,8 procent medan Sverige ligger under med 3,7 procent. Inte heller gällande ecstasy finns det ett europeiskt genomsnitt för personer i åldrarna 15-24 år presenterat. De svenska siffrorna ligger här dock på 2,1 procent och de danska på 4,6 procent (se Figur 12 Bilaga B).¹⁶⁴

Bruket av kokain i åldrarna 15-64 år ligger i såväl Sverige (3,3 procent) som Danmark (4,4 procent) under det europeiska genomsnittet (4,6 procent). Siffrorna ser lite annorlunda ut gällande den yngre befolkningen (15-34 år). Det europeiska genomsnittet är 6,3 procent. Sverige ligger fortfarande under detta med 4,6 procent medan Danmark har den fjärde högsta procentandelen

¹⁶¹ Noteras bör att statistiken för Sverige gäller år 2008 medan den för Danmark är gällande för år 2010.

¹⁶² EMCDDA Årsrapport 2012, s. 43.

¹⁶³ EMCDDA Årsrapport 2012, s. 54–55.

¹⁶⁴ EMCDDA Årsrapport 2012, s. 57.

i Europa med 8,9 procent. Det presenteras inget europeiskt genomsnitt för befolkningen mellan 15-24 år. Den svenska procentandelen som har provat i denna åldersgrupp uppgår dock till 2,4 procent medan motsvarande siffror för Danmark är 6,4 procent (se Figur 12 Bilaga B).¹⁶⁵

Gällande antalet anmälda personer för narkotikabrott i Danmark respektive Sverige 1985-2009 går det att se några intressanta detaljer (se vidare Figur 13 och 14 Bilaga B som bygger på statistik från EMCDDA). För Danmark låg antalet anmälningar 1985 på 5 147 personer. Till 2009 hade detta antal ändrats till 13 354 personer, vilket utgör en knapp tredubbling. För Danmarks del skedde en ökning under början på 1990-talet med en topp 1993 som därefter dalade ut. Nästa lite större höjning skedde sedan i början på 2000-talet för att från 2006 på nytt sjunka en aning. För Sveriges del omfattade antalet anmälningar år 1985 6 567 personer. 2009 hade detta antal ökat till 25 962 stycken. Detta utgör ungefär en fyrdubbling. Gällande Sveriges del går det att se att det ökande antalet anmälningar började ske 1993. Från och med början av 2000-talet har sedan antalet anmälningar skjutit i höjden och gått från att år 2000 ha varit 12 545 till att alltså 2009 utgöras av 25 962 personer.¹⁶⁶

¹⁶⁵ EMCDDA Årsrapport 2012, s. 64–65.

¹⁶⁶ <http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/dlotab109b> (Hämtad 2013-04-18).

7 Analys

I analysen kommer till en början kriminaliseringen av eget bruk av narkotika att granskas utifrån de teorier om kriminalisering i allmänhet som presenterades ovan. Syftet är att utreda den kriminalisering som genomfördes och se om denna uppfyller de krav som normalt kan ställas på en kriminalisering. Därefter kommer stigmatisering att analyseras, vilket utgör uppsatsens andra tema. Denna del bygger på de teorier gällande stigmatisering som presenterades ovan och kommer att utgöras av en diskussionsdel.

I den avslutande delen av analysen följer en diskussion gällande vad som kan eller bör ske i framtiden. Utgångspunkten kommer att vara texten som har presenterats ovan i uppsatsens deskriptiva del. I denna del kommer jämförelser med hur Danmark har hanterat narkotikaproblemet att genomföras. Denna del kommer dock främst att utgöra ett diskussionsavsnitt där författaren kommer att redogöra för sina tankar gällande vad som skulle kunna utgöra nästa steg rörande narkotikaproblematiken.

7.1 Kriminaliseringsskäl

”Kriminalisering som en metod för att söka hindra överträdelse av olika normer i samhället bör användas med försiktighet. Rättsväsendet bör inte belastas med sådant som har ringa eller inget straffvärde. Kriminalisering är heller inte det enda och inte alltid det mest effektiva medlet för att motverka oönskade beteenden. Det allmännas resurser för brottsbekämpning bör koncentreras på sådana förfaranden som kan föranleda påtaglig skada eller fara och som inte kan bemötas på annat sätt.”¹⁶⁷

Citatet ovan är hämtat ur prop. 1994/95:23 där regeringen slog fast när en kriminalisering bör genomföras. Frågan som kan ställas är om dessa krav uppfylldes när kriminaliseringen och straffskärpningen av eget bruk av narkotika genomfördes.

Vid kriminaliseringen 1988 diskuterades argument för såväl som mot den eventuella lagändringen. Det som främst fördes fram som argument för en kriminalisering gick ut på att:

- Narkotikapolitiken skulle visa på samhällets avståndstagande från allt narkotikabruk.
- En preventiv och avhållande effekt avseende framförallt ungdomar kunde uppnås.

¹⁶⁷ Prop. 1994/95:23, s. 52.

- Enighet i frågan var positiv eftersom fokus i ett sådant fall kunde läggas på mer centrala frågor på narkotikaområdet.

Argumenten mot en kriminalisering gick främst ut på att:

- Den skulle utgöra en straffbeläggelse av angrepp på den egna personen, något som inte är överensstämmande med straffrättsliga principer.
- Det fanns en risk att missbrukare inte sökte vård med anledning av risken för ett polisingripande.
- Tillämpningssvårigheter kunde uppstå samt att polisens resurser skulle användas i alltför stor utsträckning.

7.1.1 Syftet med och skyddsintressena bakom kriminaliseringen

Syftet med en kriminalisering är som nämns ovan i teoriavsnittet att påverka människor i en viss riktning genom att försöka förhindra oönskade gärningar. Detta syfte tydliggörs gällande kriminaliseringen av eget bruk 1988 genom ett av de argument som används som en motivering för en lagändring. Detta gick ut på att en kriminalisering var viktig för att visa samhällets avstånd från allt narkotikabruk. Argumentet framfördes i förarbetena till kriminaliseringen, men hade även förekommit tidigare under narkotikadebatten på 1980-talet.

En av statens uppgifter i Sverige är att försöka skapa ett samhälle som kortfattat kan beskrivas som möjligt att leva i. Vad som utgör ett sådant samhälle avgör staten enligt dess eget synsätt. Genom kriminaliseringen av eget bruk av narkotika visar således staten att denna handling inte är acceptabel eller önskvärd. Således försöker staten, genom avskräckande hot om bestraffning, att styra individerna i samhället till att endast företa, för staten, önskvärda gärningar. Huruvida detta har fungerat i praktiken för kriminaliseringen av eget bruk av narkotika presenteras nedan under det avsnitt som behandlar effektivitetsövervägande.

En annan fråga är vad som utgör skyddsintresset eller skyddsintressena bakom kriminaliseringen. Detta framkommer inte helt tydligt i förarbetena eller i de diskussioner som föregick kriminaliseringen. Det nämns bland förarbetena att ett intresse är att skydda missbrukarna och närmast de ungdomar som ligger i riskzonen. Detta intresse är närmast att ses som paternalistiskt (mer om detta nedan). Samtidigt talas det också om att en kriminalisering äventyrar andras välfärd. Detta argument fördes dock inte fram i propositionen till själva kriminaliseringen. I denna proposition verkar istället de allmänna kriminalpolitiska fördelarna vara det intresse som väger tyngst. Detta bekräftas också av HD:s domskäl i NJA 2005 s. 348 där de menar att bestämmelsens skyddsintresse är att skydda allmänhetens tilltro till den förda narkotikapolitiken.

Samhällspolitiska fördelar är dock inte något som generellt sett kan användas som motivering för att kriminalisera en gärning enligt de teorier som presenterades ovan gällande kriminaliseringsskäl. Istället är troligen fallet att lagstiftaren har ansett att flera intressen föreligger. Lagstiftaren talar om att skydda den enskilde missbrukaren eller den individ som är i riskzonen för att hamna i ett narkotikamissbruk. Samtidigt talas det om att skydda andras välfärd likväl som allmänhetens tilltro till den förda narkotikapolitiken. Av denna anledning är det möjligt att tala om kriminaliseringen som ett ”smörgåsbord”.

Gällande den skada som riskerar att drabba detta ”smörgåsbord” med skyddsintressen kan de olika intressenas risk för skada adderas och ses som ett hot mot ”oss” eller rättare sagt samhället. Alternativt kan skadan ses för varje skyddsintresse för sig och utifrån detta avgörs om en kriminalisering bör genomföras. I fallet gällande kriminaliseringen av eget bruk har lagstiftaren troligen tänkt sig en addering av de olika intressenas skada. Om varje intresses skada skulle ses var för sig skulle detta troligen inte föranleda tillräckligt stora behov för en kriminalisering. Om det istället skulle vara en sammanlagd skada som beaktas går det mycket väl att motivera ett behov av en kriminalisering.

Ytterligare en aspekt utifrån det resonemang som har förts ovan är att syftet med och skyddsintressena bakom kriminaliseringen i själva verket ligger så pass nära varandra att argumentation gällande dessa till viss del faller. Staten vill samtidigt skydda samhället eller välfärden genom att visa att samhället är avståndstagande, det vill säga genom att få samhället att tänka på ett visst sätt. Syfte och skyddsintresse utgör således nästintill samma sak vilket är ett problem. Som anförs under teoriavsnittet är det av vikt att lagstiftaren motiverar varför ett intresse är skyddsvärt samt visar på vilka negativa effekter det skulle ha eller har om gärningen fortsatt skulle vara straffri. Den motivering till kriminaliseringen som var den främsta gick ut på att de ungdomar som låg i riskzonen för att hamna i ett missbruk skulle skyddas. Samtidigt målades en bild upp av det ökande hotet från narkotikan och det poängterades att detta var ett problem som växte kraftigt och som behövde åtgärdas. Detta kan förvisso ha varit sant, men samtidigt visar statistik att narkotikan i samhället snarare ökade under hela 1990-talet, trots de åtgärder som vidtogs.

Lagstiftaren har uttalat att en kriminalisering ska användas med försiktighet och inte för gärningar som har ringa eller inget straffvärde. Huruvida eget bruk av narkotika har ringa eller inget straffvärde överhuvudtaget är en diskussion som antagligen hade behövt mer än denna uppsats utrymme för att fullödigt kunna utredas. Klart är i vilket fall att alla inte är ense om att det föreligger ett mer än ringa straffvärde för egen konsumtion av narkotika. Vid en jämförelse med många andra brott döms och framförallt uppmärksammas narkotikabrott i långt större omfattning. Det kan dessutom hävdas att bruk av narkotika troligen ses som ett värre brott jämfört med exempelvis vissa former av ekonomisk brottslighet. Huruvida det är fallet är en utredning och diskussion som ligger utanför denna uppsats ramar.

7.1.2 Effektivitetsöverbäganden och när en kriminalisering inte bör ske

En kriminalisering ska inte användas som första försök till lösning på ett problem enligt principen om ultima ratio. Denna princip upprätthålls dock inte i svensk rätt enligt de teorier om kriminalisering som presenterades ovan under teoriavsnittet. Detta kan sägas vara fallet gällande kriminaliseringen av eget bruk av narkotika. Andra lösningar prövades inte i någon större omfattning innan beslutet att kriminalisera fattades. Istället använde troligen politikerna kriminaliseringen för att visa handlingskraft i debatten om narkotikaproblematiken som rådde i Sverige under 1980-talets början.

Ytterligare något som är viktigt vid en kriminalisering är de effektivitetsöverbäganden som lagstiftaren har att göra. Att en kriminalisering kommer att vara effektiv bör vara en utgångspunkt för att denna ska genomföras överhuvudtaget. Problemet med effektivitet är att bevisning härom inte kan föras förrän i efterhand. För att effektivitet ska kunna anses föreligga nämns i de teorier som presenterades ovan att personer som utför de gärningar vilka kriminaliseras ska kunna upptäckas och fällas i större utsträckning än tidigare. Samtidigt bör kriminaliseringen ha en negativ effekt på gärningens frekvens. Gällande dessa krav kan statistiken om narkotikasituationen i Sverige ge svar.

Gällande den oönskade gärningens frekvens går det att se att den för såväl vuxna som ungdomar snarare har ökat under 1990-talet. I själva verket var narkotikaerfarenheten bland skolelever och mönstrande som lägst under 1980-talet. Att narkotikaerfarenheten har ökat sedan kriminaliseringen infördes är något som helt går emot ett av skyddsintressena med kriminaliseringen, nämligen att få unga människor att undvika narkotika. Även antalet beslag av narkotika och antalet misstänkta för narkotikabrott har kraftigt ökat mellan 1987 och 2010. Samtidigt som detta skulle kunna tolkas som att frekvensen av narkotika har ökat går det även att finna en förklaring till detta i ökade resurser hos polisen för denna typ av brott. Ett exempel på detta går att se i det antal blod- och urinprov som polisen har skickat för analys. Dessa ökade mellan åren 2000 och 2009 från 8 400 till 34 400, vilket får sägas utgöra en kraftig ökning.

Ses istället till ett annat mått på effektivitet, att fler personer ska upptäckas och fällas i högre grad, kan detta anses vara uppfyllt. Antalet lagföringar har, som presenterades ovan, sedan 1975 ökat sjufaldigt till 2009. De kraftigaste uppgångarna av antalet lagföringar har gått att se runt åren 1988 och 1993, det vill säga åren för kriminaliseringen av eget bruk samt påföljande straffskärpning. Att fler har fällts för den kriminaliserade gärningen eget bruk av narkotika går att se i statistiken där eget bruk år 2000 stod för 39 procent av alla narkotikabrott. År 2009 hade denna andel ökat till 57 procent. Gällande ringa narkotikabrott, som eget bruk av narkotika

oftast brukar tillhöra, utgjorde kategorin år 1975 48 procent av alla narkotikabrott. Jämfört med år 2009, när ringa narkotikabrott utgjorde 75 procent av alla narkotikabrott, är detta en relativt stor ökning.

Ett ytterligare mått på effektivitet som har framhållits från lagstiftarhåll är att en kriminalisering är effektiv om den ger uttryck för statsmaktens ställningstagande mot ett viss beteende. Sett till detta mått på effektivitet skulle det innebära att kriminaliseringen av eget bruk skulle vara att anse som effektiv. Detta eftersom den utgjorde ett tydligt ställningstagande för hur staten såg på bruk av narkotika. Dock är detta effektivitetsmått troligen något som inte bör beaktas med anledning av, precis som presenterades ovan under avsnittet om teorier, att nästintill alla kriminaliseringar i ett sådant läge skulle kunna anses vara effektiva.

Under avsnittet med teorier gällande kriminalisering presenterades även situationer när en kriminalisering inte ska eller bör genomföras. Den främsta punkten här som kan aktualiseras är att en kriminalisering inte ska användas för att skydda en person från något som denne är villig att utsättas för. Det som ska undvikas är vad som kallas paternalistisk lagstiftning. Gällande kriminaliseringen av eget bruk uttalas dock inte intresset av att skydda den missbrukande individen som ensamt skäl. Denna kriminalisering avser således att skydda även andra intressen varför den eventuellt inte är att se som paternalistisk.

Det som sker här kan dock anses utgöra ett problem. Det framhålls i teorier att det är viktigt att skyddsintresset bakom en bestämmelse tydliggörs samt att denna inte bör vara paternalistisk. Genom att ange flera skyddsintressen eller att skyddsintresset är att skydda allmänhetens tilltro till den förda narkotikapolitiken skyddar lagstiftaren sig samtidigt från att klassificera bestämmelsen som paternalistisk. Det går alltså att se det som att det är två felaktiga motiveringar som "tar ut" varandra och gör att lagstiftaren kan undvika problem.

Sammanfattningsvis rörande kriminaliseringen av eget bruk av narkotika kan det fastslås att syftet med kriminaliseringen framträder tydligt. Lagstiftaren vill förhindra oönskade gärningar för att nå visionen om ett narkotikafritt samhälle. Gällande skyddsintresset som bör finnas vid en kriminalisering är detta ingenting som uttrycks klart eller som utgör ett exempel på ett godtagbart sådant. Det främsta skyddsintresset som anges är istället en vilja att upprätthålla tilltron till den förda narkotikapolitiken. Huruvida den kriminaliserade gärningen är straffvärd kan det sägas råda tvivel om. Samtidigt kan inte regeringen sägas ha prövat andra lösningar i någon större utsträckning innan det straffrättsliga systemet togs i bruk. Av denna anledning kan inte principen om ultima ratio anses vara uppfylld. Argumentation kan föras för båda sidor gällande om kriminaliseringen är att anses som paternalistisk. Dock bidrar möjligheten till denna argumentation till att ännu mer underbygga tvivel för kriminaliseringens rättfärdigande. Den bedömningsgrund som endast går att se i efterhand, effektiviteten, ger inte heller ett tydligt svar. Visserligen har fler personer lagförts för

narkotikabrott sedan kriminaliseringens införande, men samtidigt har inte narkotikaerfarenheten hos befolkningen minskat. Utvecklingen har snarare gått i den motsatta riktningen.

Den slutsats som kan dras är att det råder stora tvivel huruvida kriminaliseringen av eget bruk år 1988 var tillräckligt underbyggd och tillgodosåg de straffrättsliga principer som normalt ska uppfyllas.

7.1.3 Defensiva modellen och offensiva inriktningen

Den defensiva modellen är det som kan sägas vara målet med straffrätten i Sverige. Genom användande av denna modell är tanken att skydda befolkningen i Sverige från maktmissbruk samtidigt som rättssäkerhet och rättvisa ofta framhålls som grundläggande värden. Gällande narkotikalagstiftningen går det dock istället att se flera likheter med det som Jareborg valt att kalla den offensiva inriktningen. I de motiveringar som går att läsa rörande en ökad kriminalisering och straffskärpningar lyfts det ofta fram att det behövs ett effektivt system för att kunna komma åt narkotikaproblematiken.

Genom narkotikalagstiftningen har en ökad vikt lagts på gärningar som riktar sig mot allmänheten, staten och dess politik. Detta exemplifieras tydligt genom kriminaliseringen av eget bruk där de främsta argumenten gick ut på att tydligt visa samhällets avståndstagande. Också de faktum att fler kriminaliseringar har tillkommit och att repressionsnivån gällande narkotikabrotten kraftigt har höjts kan sägas tala för att den svenska narkotikalagstiftningen utgör ett exempel på den offensiva inriktningen. Ett ytterligare exempel utgör den nyligen genomförda lagändring som möjliggör för polisen att nu kunna genomföra drogtester på ungdomar under 15 år i de fall de är skäligen misstänkta för narkotikabrott och drogtestet anses nödvändigt för att avgöra om socialtjänsten ska vidta åtgärder. En konsekvens av den offensiva inriktningen gällande narkotikalagstiftningen är att rättssäkerheten riskeras. En minskad förutsebarhet och ett ständigt ökande antal frihetsberövanden utgör ett allvarligt hot mot samhället och är ingenting som borde accepteras.

7.2 Stigmatisering

Även om stigmatisering är ett begrepp som ofta kopplas till sociologi är det ändå intressant att diskutera det kopplat till juridik och i detta fall kriminalisering. Det är möjligt att se likheter mellan kriminalisering och stigmatisering. En kriminalisering pekar ut en icke önskvärd gärning som staten önskar att människor ska avhålla sig från. Genom detta tillvägagångssätt skapas normer i samhället för hur enskilda individer ska eller bör agera. Vid stigmatisering är det, istället för en gärning, en person som pekas ut som icke önskvärd eller avvikande. Kriminalisering kan sägas

skapa underlag för stigmatisering. Det vill säga att personen inte förhåller sig till de normer som politiker och till viss del lagstiftare har skapat. En sådan norm skapades genom kriminaliseringen av eget bruk av narkotika 1988.

Enligt Goffmans teorier om stigmatisering skulle ett narkotikamissbruk eller en narkotikadom kunna utgöra ett karaktärsstigma. Precis som Goffman beskriver skapas emellertid ett stigma i relationer med andra och det är detta som Becker har utvecklat vidare. Han menar att avvikare skapas genom att en etikett sätts på ett beteende. Detta går att se gällande narkotikalagstiftningen. Genom att säga, i detta fall genom formellt antagen lag, att det inte är tillåtet att konsumera narkotika för eget bruk, skapas ett icke önskvärt beteende. De personer som sedan inte följer detta kan ses som avvikande eller, i ett längre perspektiv, stigmatiserade. Den reaktion som sedan följer på det avvikande beteendet kan, som Becker anför, sägas riskera att bli en självuppfyllande profetia. Arbetsgivare kan komma att visa tveksamhet inför att anställa en person som har en dom gällande narkotikabrott likt en etikett på sig. Detta kan medföra att en person som blivit nekad arbetsmöjlighet kan känna sig tvingad att söka sig till illegal verksamhet. Detta kan vara det enda som personen känner till och kan utgöra den till synes enkla vägen i livet. Narkotikaberoendet eller domen kan i ett sådant fall sägas fungera som en stämpel som försvårar eller i vissa fall omöjliggör ett normalt liv.

Enligt Goldbergs modell skulle ett domstolsavgörande kunna fungera som en bekräftelse på en sekundär avvikelse i det tredje stadiet. Goldbergs modell bygger på en mer långsiktig process och i det tredje stadiet har individen en väletablerad negativ självbild. Denna förstärks dock ytterligare av domstolsavgörandet och visar på nytt individen att denne är en dålig människa.

Som har gått att se ovan under avsnittet gällande kriminaliseringen av eget bruk nämns inte stigmatisering i någon högre grad i förarbetena. Anledningen till detta är det givetvis svårt, om inte omöjligt, att säga något om. Det tillfälle när stigmatisering uttryckligen diskuterades var i prop. 1980/81:76 där lagstiftaren önskade ha kvar möjligheten till strafföreläggande eftersom det ville undvikas att de som anträffades med en mindre mängd narkotika för eget bruk inte skulle stämplas som narkotikabrottslingar. Uppenbarligen lyftes alltså stigmatisering fram som en faktor vid lagstiftningsarbetet. Varför denna faktor inte har beaktats i senare förarbeten är det däremot svårt att säga något om.

Det kan visserligen vara svårt att dra slutsatser om stigmatisering enbart utifrån statistik, men det är ändå intressant att se till återfallsgraden vid kriminalitet. Genomsnittligen var fjärde person som har begått brott i Sverige återfaller till kriminella handlingar inom ett år. För brott mot NSL är det istället fyra av tio som återfaller, vilket utgör en relativt stor skillnad. Stigmatisering skulle kunna utgöra en möjlig förklaringsmodell till denna höga siffra och till skillnaden mellan återfallsgraden för brott mot NSL och

kriminaliteten i stort. Det är dock vanskligt att försöka avgöra hur stor del stigmatisering kan tillskrivas eftersom det är många aspekter som spelar in. Det är dock inte omöjligt att denna orsak har fått för litet utrymme och kanske spelar en större roll än vad som framkommer i förarbetena. Det är av vikt att lagstiftaren och övriga beslutsfattare ser den juridiska delen av samhället även ur ett sociologiskt perspektiv eftersom den lagstiftning som utformas kommer att tillämpas på människor. Det är därför viktigt att det utreds hur individer kan komma att reagera på lagstiftning. Som det är nu kanske det är de kriminalpolitiska eller bara de politiska perspektiven som spelar störst roll när lagstiftningen utformas.

7.3 Vad kan eller bör ske i framtiden?

Enligt de internationella åtaganden som Sverige har, i form av rambeslut från EU samt konventioner från FN, ställs det inte något krav på en kriminalisering av eget bruk av narkotika. Rambesluten och konventionerna uttrycker istället att större fokus ska läggas på de allvarligaste brotten. Målet med den lagstiftning som FN och EU önskar att de anslutna staterna ska införa har varit ett förhindrande av den organiserade brottsligheten.

Att fokusera mer på den allvarliga formen av narkotikabrott är inte något som har varit målet för narkotikapolitiken i Sverige. All statistik visar att allt mer resurser hos brottsutredande myndigheter läggs på de som begår de ringa narkotikabrotten och främst på de som konsumerar narkotikan. Anledningen till detta fokus är naturligtvis svårt att uttala sig om utan insyn i politiken. Vad som däremot är klart är att denna politik inte har fungerat särskilt väl. Narkotikan i Sverige har ökat och det har även antalet personer med narkotikaerfarenhet gjort. Vid en jämförelse med Danmark, där eget bruk av narkotika inte är kriminaliserat, är det där en klart större andel av befolkningen som någon gång under sin livstid har provat cannabis. Statistiken blir dock mer intressant gällande de droger som normalt klassificeras som grövre. Gällande exempelvis amfetamin ligger både Danmark och Sverige över det europeiska genomsnittet. Gällande ecstasy är det samma procentandel som har provat drogen i Sverige och Danmark. Även för kokain ligger Sverige och Danmark relativt lika till sett till procent av befolkningen som har provat drogen.

Detta kan ses som exempel på att den politik som förs i Sverige kanske inte fungerar helt tillfredsställande. Frågan är i ett sådant fall varför beslutsfattarna i samhället väljer att hålla fast vid denna politik. En orsak är säkert att straffrätten fungerar som ett tydligt sätt för politiker att visa handlingskraft. Genom att kriminalisera samt skärpa straffen för narkotikabrott visar politiker att de gör något åt de problem som finns i landet. Samtidigt är straffrätten en ekonomiskt sett billigare åtgärd att vidta än att till exempel komma åt problemen genom att förändra de sociala problem som i många fall är grunden till att narkotikaproblemen överhuvudtaget existerar.

Att narkotikaproblemen som finns i Sverige utgör ett i grunden socialt problem är något som framstår som ganska självklart. Felet är att straffrätten i detta fall har använts för att försöka åtgärda problemet. Den straffskärpning som skedde 1993 utgör ett exempel på detta. Den främsta motiveringen till att genomföra en straffskärpning var att lagstiftaren ville öka möjligheterna till vårdinriktade påföljder. Genom straffrätten försöker staten lösa ett problem som egentligen borde genomföras med bruk av de socialrättsliga regleringarna. Straffrättsliga insatser ska och bör inte användas som ersättning för mer socialrättsliga ingrepp. Detta tillvägagångssätt leder endast till en överkriminalisering som får till effekt att respekten för det straffrättsliga systemet urholkas. Detta kan i sin tur riskera att leda till att staten inte kan styra befolkningen till att rätta sig efter det som staten anser vara önskvärda gärningar. Följden som riskeras är att syftet med en kriminalisering försvinner.

Fokus i den svenska narkotikapolitiken kan sägas ligga på att försöka minska efterfrågan på narkotikan. I och med det fastsatta målet på ett narkotikafritt samhälle är tanken att efterfrågan ska nå en nollnivå. För att minska efterfrågan fokuseras det på konsumenterna av narkotikan. Detta exemplifieras bland annat av polisens yttrande att det ska vara jobbigt att vara missbrukare. Kanske är detta fokus felaktigt? Sett till hur Sverige har hanterat problemen med alkohol har där en annan lösning valts. Med anledning av det monopol som finns för alkoholmarknaden har fokus istället legat på utbudet. Visserligen finns det även stora problem relaterade till alkohol men det är ändå intressant att se hur olika strategier har valts för i grunden likartade problem.

Vilka åtgärder är det som borde vidtas för att komma åt problemet med narkotika i Sverige? Det som måste tas i beaktande vid besvarandet av denna fråga är vilka åtgärder som är möjliga att genomföra. En avkriminalisering hade givetvis varit den enklaste och tydligaste åtgärden. Denna åtgärd är troligen dock inte genomförbar med anledning av den prestigeförlust det skulle innebära för den svenska narkotikapolitiken och för beslutstagarna. De signaler som detta skulle anses sända ut medför troligen att en avkriminalisering omöjliggörs.

Det som borde förändras är kanske istället målet med den svenska narkotikapolitiken. Att överge tanken på ett narkotikafritt samhälle är givetvis även det en stor prestigeförlust, men den känns ändå långt mer möjligt att komma över än en avkriminalisering. En möjlighet är att se på problemet med narkotika på samma sätt som i Danmark där det accepteras att problemet finns och det istället fokuseras mer på att minska skadeverkningsarna. Att detta synsätt redan finns i andra närliggande länder med ett i övrigt likartat samhälle och liknande politik skulle säkerligen även underlätta övergången.

Istället för att lägga stora resurser på att lagföra konsumenterna av narkotika samt sända mängder av blod- och urinprov på analys skulle polisens resurser kunna omfördelas. Denna omfördelning skulle kunna leda till att den andra

sidan av narkotikaproblemet, utbudet, istället prioriterades. Om mer resurser skulle läggas på den allvarigare brottsligheten samt samarbeten med närliggande länder skulle kanske även en minskning av efterfrågan kunna ses.

Samtidigt som resurserna skulle minskas på ett håll skulle de kunna tillåtas öka på ett annat. Genom att satsa mer resurser på information, utbildning samt den tidiga vården skulle troligen mycket av narkotikaproblematiken kunna minskas.

Dessa förslag på en förändring är givetvis inget som kan eller kommer att ske i en handvändning. Förslagen till lösningar är förknippade med såväl stora kostnader som stora prestigeförluster. Som det är nu fungerar narkotikapolitiken och dess medföljande lagstiftning dock inte på ett tillfredsställande sätt varför en förändring av något slag behövs. Vad denna förändring kommer att utgöras av är dock oklart. Det som författaren till denna uppsats vill framhålla är att sociologiska aspekter bör beaktas när samhällsliga förändringar ska genomföras. Mindre fokus bör vidare läggas på användande av det straffrättsliga systemet för att lösa samhällsliga problem.

Bilaga A

2 kap. Regeringsformen - Grundläggande fri- och rättigheter

Opinionsfriheter

1 § Var och en är gentemot det allmänna tillförsäkrad

1. yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor,
2. informationsfrihet: frihet att inhämta och ta emot upplysningar samt att i övrigt ta del av andras yttranden,
3. mötesfrihet: frihet att anordna och delta i sammankomster för upplysning, meningsyttring eller annat liknande syfte eller för framförande av konstnärligt verk,
4. demonstrationsfrihet: frihet att anordna och delta i demonstrationer på allmän plats,
5. föreningsfrihet: frihet att sammansluta sig med andra för allmänna eller enskilda syften, och
6. religionsfrihet: frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion.

I fråga om tryckfriheten och motsvarande frihet att yttra sig i ljudradio, television och i vissa liknande överföringar, offentliga uppspelningar ur en databas samt filmer, videogram, ljudupptagningar och andra tekniska upptagningar gäller tryckfrihetsförordningen och yttrandefrihetsgrundlagen.

I tryckfrihetsförordningen finns också bestämmelser om rätt att ta del av allmänna handlingar. *Lag (2010:1408)*.

2 § Ingen får av det allmänna tvingas att ge till känna sin åskådning i politiskt, religiöst, kulturellt eller annat sådant hänseende. Inte heller får någon av det allmänna tvingas att delta i sammankomst för opinionsbildning eller i demonstration eller annan meningsyttring eller att tillhöra politisk sammanslutning, trossamfund eller annan sammanslutning för åskådning som avses i första meningen. *Lag (2010:1408)*.

3 § Ingen svensk medborgare får utan samtycke antecknas i ett allmänt register enbart på grund av sin politiska åskådning. *Lag (2010:1408)*.

Kroppslig integritet och rörelsefrihet

4 § Dödsstraff får inte förekomma. *Lag (2010:1408)*.

5 § Var och en är skyddad mot kroppsstraff. Ingen får heller utsättas för tortyr eller för medicinsk påverkan i syfte att framtvinga eller hindra yttranden. *Lag (2010:1408)*.

6 § Var och en är gentemot det allmänna skyddad mot påtvingat kroppsligt ingrepp även i andra fall än som avses i 4 och 5 §§. Var och en är dessutom skyddad mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång samt mot undersökning av brev eller annan förtrolig försändelse och mot hemlig avlyssning eller upptagning av telefonsamtal eller annat förtroligt meddelande.

Utöver vad som föreskrivs i första stycket är var och en gentemot det allmänna skyddad mot betydande intrång i den personliga integriteten, om det sker utan samtycke och innebär övervakning eller kartläggning av den enskildes personliga förhållanden. *Lag (2010:1408)*.

7 § Ingen svensk medborgare får landsförvisas eller hindras att resa in i riket.

Ingen svensk medborgare som är eller har varit bosatt i riket får fråntas sitt medborgarskap. Det får dock föreskrivas att barn under arton år i fråga om sitt medborgarskap ska följa föräldrarna eller en av dem. *Lag (2010:1408)*.

8 § Var och en är gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövanden. Den som är svensk medborgare är även i övrigt tillförsäkrad frihet att förflytta sig inom riket och att lämna det. *Lag (2010:1408)*.

Rättssäkerhet

9 § Om en annan myndighet än en domstol har berövat någon friheten med anledning av brott eller misstanke om brott, ska han eller hon kunna få frihetsberövandet prövat av domstol utan oskäligt dröjsmål. Detta gäller dock inte när det är fråga om att till Sverige flytta över verkställighet av en frihetsberövande påföljd enligt en dom i en annan stat.

Även den som av någon annan anledning än som anges i första stycket har blivit omhändertagen tvångsvis, ska kunna få omhändertagandet prövat av domstol utan oskäligt dröjsmål. Med prövning av domstol likställs i sådant fall prövning av en nämnd, om nämndens sammansättning är bestämd i lag och ordföranden i nämnden ska vara eller ha varit ordinarie domare.

Har prövningen inte uppdragits åt en myndighet som är behörig enligt första eller andra stycket, ska prövningen göras av allmän domstol. *Lag (2010:1408)*.

10 § Ingen får dömas till straff eller annan brottspåföljd för en gärning som inte var belagd med brottspåföljd när den begicks. Inte heller får någon dömas till svårare brottspåföljd för gärningen än den som var föreskriven då. Vad som föreskrivs här om brottspåföljd gäller även förverkande och annan särskild rättsverkan av brott.

Skatt eller statlig avgift får inte tas ut i vidare mån än som följer av föreskrifter som gällde när den omständighet inträffade som utlöste skatt- eller avgiftsskyldigheten. Finner riksdagen att det finns särskilda skäl för det, får en lag dock innebära att skatt eller statlig avgift tas ut trots att lagen inte hade trätt i kraft när omständigheten inträffade, om regeringen eller ett riksdagsutskott då hade lämnat ett förslag om det till riksdagen. Med förslag jämställs ett meddelande i skrivelse från regeringen till riksdagen om att ett sådant förslag är att vänta. Vidare får riksdagen föreskriva undantag från första meningen, om riksdagen finner att det av särskilda skäl krävs i samband med krig, krigsfara eller svår ekonomisk kris. *Lag (2010:1408)*.

11 § Domstol får inte inrättas för en redan begången gärning och inte heller för en viss tvist eller i övrigt för ett visst mål.

En rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid. Förhandling vid domstol ska vara offentlig. *Lag (2010:1408)*.

Skydd mot diskriminering

12 § Lag eller annan föreskrift får inte innebära att någon missgynnas därför att han eller hon tillhör en minoritet med hänsyn till etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande eller med hänsyn till sexuell läggning. *Lag (2010:1408)*.

13 § Lag eller annan föreskrift får inte innebära att någon missgynnas på grund av sitt kön, om inte föreskriften utgör ett led i strävanden att åstadkomma jämställdhet mellan män och kvinnor eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt. *Lag (2010:1408)*.

Stridsåtgärder på arbetsmarknaden

14 § En förening av arbetstagare samt arbetsgivare och en förening av arbetsgivare har rätt att vidta stridsåtgärder på arbetsmarknaden, om inte annat följer av lag eller avtal. *Lag (2010:1408)*.

Egendomsskydd och allemansrätt

15 § Vars och ens egendom är tryggad genom att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller något annat sådant förfogande eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen.

Den som genom expropriation eller något annat sådant förfogande tvingas avstå sin egendom ska vara tillförsäkrad full ersättning för förlusten. Ersättning ska också vara tillförsäkrad den för vilken det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad på sådant sätt att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras eller att skada uppkommer som är betydande i förhållande till värdet på denna del av fastigheten. Ersättningen ska bestämmas enligt grunder som anges i lag.

Vid inskränkningar i användningen av mark eller byggnad som sker av hälsoskydds-, miljöskydds- eller säkerhetsskäl gäller dock vad som följer av lag i fråga om rätt till ersättning.

Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivits ovan. *Lag (2010:1408)*.

Upphovsrätt

16 § Författare, konstnärer och fotografer äger rätt till sina verk enligt bestämmelser som meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

Näringsfrihet

17 § Begränsningar i rätten att driva näring eller utöva yrke får införas endast för att skydda angelägna allmänna intressen och aldrig i syfte enbart att ekonomiskt gynna vissa personer eller företag.

Samernas rätt att bedriva renkötsel regleras i lag. *Lag (2010:1408)*.

Utbildning och forskning

18 § Alla barn som omfattas av den allmänna skolplikten har rätt till kostnadsfri grundläggande utbildning i allmän skola. Det allmänna ska svara också för att högre utbildning finns.

Forskningens frihet är skyddad enligt bestämmelser som meddelas i lag. *Lag (2010:1408)*.

Europakonventionen

19 § Lag eller annan föreskrift får inte meddelas i strid med Sveriges åtaganden på grund av den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. *Lag (2010:1408)*.

Förutsättningar för begränsningar av fri- och rättigheter

20 § Följande fri- och rättigheter får, i den utsträckning som medges i 21–24 §§, begränsas genom lag:

1. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten (1 § första stycket 1–5),
2. skyddet mot annat kroppsligt ingrepp än som avses i 4 och 5 §§, mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång, mot intrång i förtroliga försändelser och meddelanden samt i övrigt mot intrång som innebär övervakning och kartläggning av den enskildes personliga förhållanden (6 §),
3. rörelsefriheten (8 §), och
4. offentligheten vid domstolsförhandling (11 § andra stycket andra meningen).

Efter bemyndigande i lag får de i första stycket angivna fri- och rättigheterna begränsas genom annan författning i de fall som anges i 8 kap. 5 § och i fråga om förbud att röja sådant som någon fått kännedom om i allmän tjänst eller under utövande av tjänsteplikt. I samma ordning får mötesfriheten och demonstrationsfriheten begränsas även i de fall som anges i 24 § första stycket andra meningen. *Lag (2010:1408)*.

21 § Begränsningar enligt 20 § får göras endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Begränsningen får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den och inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Begränsningen får inte göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning. *Lag (2010:1408)*.

22 § Ett förslag till lag enligt 20 § ska, om det inte avslås av riksdagen, på yrkande av lägst tio av dess ledamöter vila i minst tolv månader från det att det första utskottsyttrandet över förslaget anmäldes i riksdagens kammare. Riksdagen får dock anta förslaget direkt, om minst fem sjättedelar av de röstande enas om beslutet.

Första stycket gäller inte förslag till lag om fortsatt giltighet i högst två år av lag. Det gäller inte heller förslag till lag som enbart rör

1. förbud att röja sådant som någon har fått kännedom om i allmän tjänst eller under utövande av tjänsteplikt och vars hemlighållande är nödvändigt med hänsyn till något av de intressen som anges i 2 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen,
2. husrannsakan eller liknande intrång, eller
3. frihetsstraff som påföljd för viss gärning.

Konstitutionsutskottet prövar för riksdagens del om första stycket är tillämpligt i fråga om ett visst lagförslag. *Lag (2010:1408)*.

23 § Yttrandefriheten och informationsfriheten får begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskildas anseende, privatlivets helgd eller förebyggandet och beivrandet av brott. Vidare får friheten att yttra sig i näringsverksamhet begränsas. I övrigt får begränsningar av yttrandefriheten och informationsfriheten göras endast om särskilt viktiga skäl föranleder det. Vid bedömandet av vilka begränsningar som får göras med stöd av första stycket ska särskilt beaktas vikten av vidaste möjliga yttrandefrihet och informationsfrihet i politiska, religiösa, fackliga, vetenskapliga och kulturella angelägenheter.

Att meddela föreskrifter som utan avseende på yttrandens innehåll närmare reglerar ett visst sätt att sprida eller ta emot yttranden anses inte som en begränsning av yttrandefriheten och informationsfriheten. *Lag (2010:1408)*.

24 § Mötesfriheten och demonstrationsfriheten får begränsas av hänsyn till ordning och säkerhet vid sammankomsten eller demonstrationen eller till trafiken. I övrigt får dessa friheter begränsas endast av hänsyn till rikets säkerhet eller för att motverka farsot.

Föreningsfriheten får begränsas endast när det gäller sammanslutningar vilkas verksamhet är av militär eller liknande natur eller innebär förföljelse av en folkgrupp på grund av etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande. *Lag (2010:1408)*.

25 § För andra än svenska medborgare här i riket får särskilda begränsningar göras genom lag i fråga om följande fri- och rättigheter:

1. yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten, föreningsfriheten och religionsfriheten (1 § första stycket),
2. skyddet mot tvång att ge till känna åskådning (2 § första meningen),

3. skyddet mot kroppsligt ingrepp även i annat fall än som avses i 4 och 5 §§, mot kroppsvisitation, husrannsakan och liknande intrång, mot intrång i förtroliga försändelser och meddelanden samt i övrigt mot intrång som innebär övervakning och kartläggning av den enskildes personliga förhållanden (6 §),
 4. skyddet mot frihetsberövande (8 § första meningen),
 5. rätten till domstolsprövning av frihetsberövande av annan anledning än brott eller misstanke om brott (9 § andra och tredje styckena),
 6. offentligheten vid domstolsförhandling (11 § andra stycket andra meningen),
 7. författares, konstnärers och fotografers rätt till sina verk (16 §),
 8. rätten att driva näring eller utöva yrke (17 §),
 9. skyddet för forskningens frihet (18 § andra stycket), och
 10. skyddet mot ingrepp på grund av åskådning (21 § tredje meningen).
- På sådana föreskrifter om särskilda begränsningar som avses i första stycket ska 22 § första stycket, andra stycket första meningen samt tredje stycket tillämpas. *Lag (2010:1408)*.

29 kap. BrB - Om straffmätning och påföljdseftergift

1 § Straff ska, med beaktande av intresset av en enhetlig rättstillämpning, bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om detta samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Det ska särskilt beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. *Lag (2010:370)*.

Narkotikastrafflag (1968:64)

1 § Den som olovligen

1. överlåter narkotika,
2. framställer narkotika som är avsedd för missbruk,
3. förvärvar narkotika i överlåtelsesyfte,
4. anskaffar, bearbetar, förpackar, transporterar, förvarar eller tar annan sådan befattning med narkotika som inte är avsedd för eget bruk,
5. bjuder ut narkotika till försäljning, förvarar eller befordrar vederlag för narkotika, förmedlar kontakter mellan säljare och köpare eller företar någon annan sådan åtgärd, om förfarandet är ägnat att främja narkotikahandel, eller
6. innehar, brukar eller tar annan befattning med narkotika döms, om gärningen sker uppsåtligt, för narkotikabrott till fängelse i högst tre år.

Bestämmelser om straff för olovlig införsel och utförsel av narkotika och olovlig befattning i vissa fall med narkotika finns i lagen (2000:1225) om straff för smuggling. *Lag (2000:1228)*.

2 § Är brott som avses i 1 § första stycket med hänsyn till arten och mängden narkotika samt övriga omständigheter att anse som ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader. *Lag (2000:1228)*.

3 § Är brott som avses i 1 § första stycket att anse som grovt, skall för grovt narkotikabrott dömas till fängelse, lägst två år och högst tio år.

Vid bedömning huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett särskilt stor mängd narkotika eller eljest varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. Bedömningen skall grundas på en sammanvägning av omständigheterna i det särskilda fallet. *Lag (2000:1228)*.

3 a § Den som av grov oaktsamhet begår gärning som avses i 1 § första stycket 1-5 döms för vårdslöshet med narkotika till böter eller fängelse i högst ett år.

I ringa fall skall inte dömas till ansvar. *Lag (2000:1228)*.

3 b § Den som uppsåtligen

1. överlåter, framställer, förvärvar, anskaffar, bearbetar, förpackar, transporterar eller tar annan liknande befattning med narkotikaprekursorer som är avsedda för olovlig framställning av narkotika, eller

2. förvarar, innehar eller tar annan befattning med sådana narkotikaprekursorer

döms för olovlig befattning med narkotikaprekursorer till fängelse i högst två år.

Om brottet med hänsyn till arten och mängden narkotika som avses framställas samt övriga omständigheter är att anse som ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är att anse som grovt, döms till fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt skall det särskilt beaktas om brottet har utgjort ett led i en verksamhet som har bedrivits i större omfattning eller yrkesmässigt, avsett framställning av särskilt stor mängd narkotika eller annars varit av särskilt farlig eller hänsynslös art. *Lag (2006:46)*.

4 § För försök eller förberedelse till narkotikabrott eller grovt narkotikabrott liksom för stämpling till narkotikabrott, som inte är att anse som ringa, eller till grovt narkotikabrott döms, om gärningen avser annan befattning än som avses i 1 § första stycket 6, till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken.

För försök till olovlig befattning med narkotikaprekursorer döms, om gärningen avser annan befattning än som avses i 3 b § första stycket 2, till ansvar enligt 23 kap. brottsbalken. *Lag (2006:46)*.

5 § Har flera medverkat till brott som avses i 1-4 §§ och innefattar gärningen inte endast befattning enligt 1 § första stycket 6 eller 3 b § första stycket 2, gäller bestämmelserna i 23 kap. brottsbalken. *Lag (2006:46)*.

5 a § Har upphävts genom *lag (1992:861)*.

6 § Narkotika som har varit föremål för brott enligt denna lag skall förklaras förverkad, om det inte är uppenbart oskäligt. I stället för narkotikan får dess värde förklaras förverkat. Även utbyte av sådant brott skall förklaras förverkat, om det inte är uppenbart oskäligt. Detsamma gäller vad någon har tagit emot som ersättning för kostnader i samband med ett sådant brott eller värdet av det mottagna, om mottagandet utgör brott enligt denna lag. Vad som nu sagts om narkotika gäller även narkotikaprekursorer.

Egendom som har använts som hjälpmedel vid brott enligt denna lag får förklaras förverkad, om det behövs för att förebygga brott eller om det annars finns särskilda skäl. Detsamma gäller

1. egendom som varit avsedd att användas som hjälpmedel vid brott enligt denna lag, om brottet har fullbordats eller om förfarandet har utgjort ett straffbart försök eller en straffbar förberedelse eller stämpling, samt

2. egendom med vilken har tagits befattning som utgör brott enligt denna lag.

I stället för sådan egendom som avses i andra stycket får dess värde förklaras förverkat.

Påträffas injektionssprutor eller kanyler, som kan användas för insprutning i människokroppen, eller andra föremål, som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattning med narkotika, hos någon som har begått brott enligt denna lag eller i ett utrymme som disponeras av honom eller i förbindelse med narkotika som har varit föremål för brott enligt denna lag, skall föremålen, oavsett vem de tillhör, förklaras förverkade, om det inte är uppenbart oskäligt. *Lag (2006:46).*

7 § Angående beslag av egendom, som kan antas vara förverkad enligt 6 §, gäller bestämmelserna om beslag i rättegångsbalken med följande avvikelser.

Bestämmelserna i 2 § 1 och 3 § lagen (1958:205) om förverkande av alkoholhaltiga drycker m.m. skall tillämpas på motsvarande sätt då beslag har skett av narkotika, narkotikaprekursorer eller egendom som avses i 6 § fjärde stycket denna lag. Tiden för att anmäla missnöje skall dock räknas från dagen för förordnandet. Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om förfarandet med narkotika och narkotikaprekursorer som tagits i beslag. *Lag (2006:46).*

8 § Med narkotika förstås i denna lag läkemedel eller hälsofarliga varor med beroendeframkallande egenskaper eller euforiserande effekter eller varor som med lätthet kan omvandlas till varor med sådana egenskaper eller effekter och som

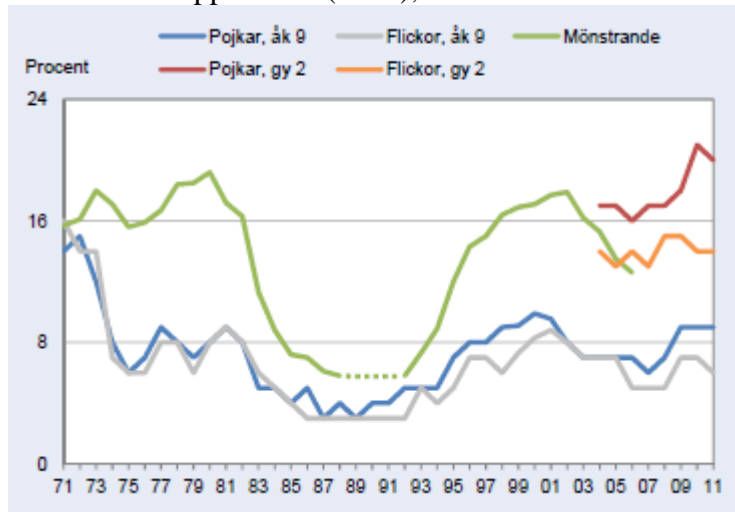
1. på sådan grund är föremål för kontroll enligt en internationell överenskommelse som Sverige har biträtt, eller
2. av regeringen har förklarats vara att anse som narkotika enligt lagen. *Lag (1999:43).*

9 § Med narkotikaprekursorer förstås i denna lag ämnen som kan användas vid framställning av narkotika och som är förtecknade enligt Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 273/2004 av den 11 februari 2004 om narkotikaprekursorer eller rådets förordning (EG) nr 111/2005 av den 22 december 2004 om regler för övervakning av handeln med narkotikaprekursorer mellan gemenskapen och tredjeländer. *Lag (2006:46).*

Bilaga B

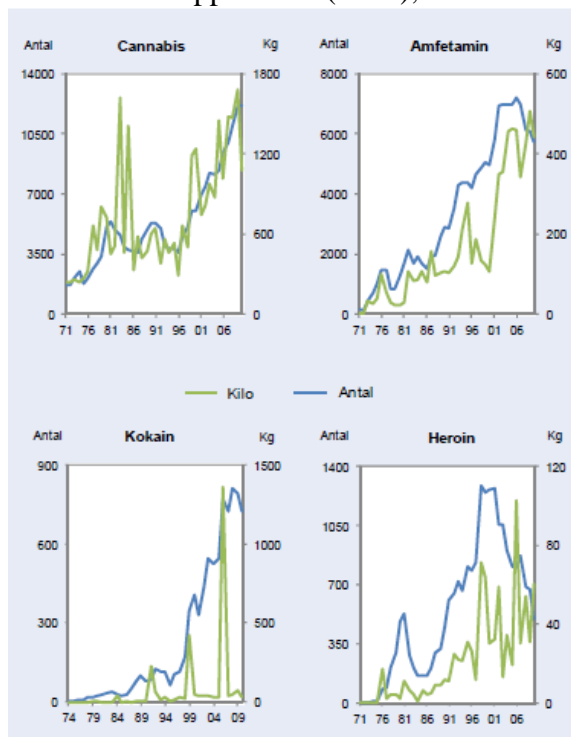
Figur 1. Andelen elever i årskurs 9 och gymnasiets år 2 samt andelen mönstrande som uppgett att de någon gång prövat narkotika.

Källa: CAN-rapport 130 (2012), s. 93.

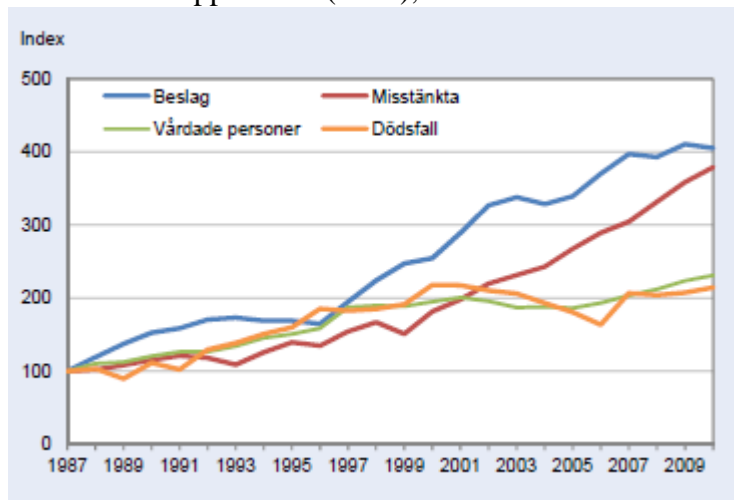
Figur 2. Antal beslag och beslagtagna kvantiteter av tull och polis av cannabis, amfetamin, kokain och heroin. 1971-2010.

Källa: CAN-rapport 130 (2012), s. 88.

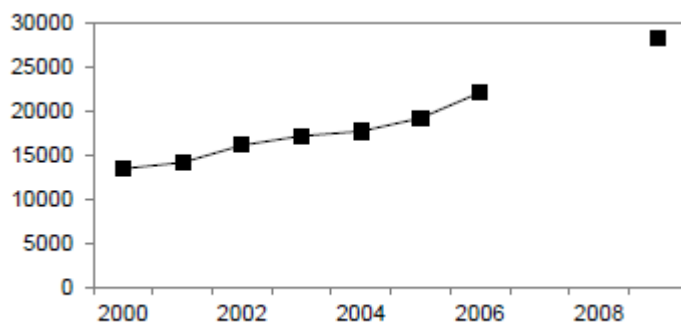
Figur 3. Antalet narkotikabeslag av polis och tull, antalet misstänkta för narkotikabrott, sjukhusvårdade respektive avlidna med narkotikadiagnoser. Startår 1987.

Källa: CAN-rapport 130 (2012), s. 100.

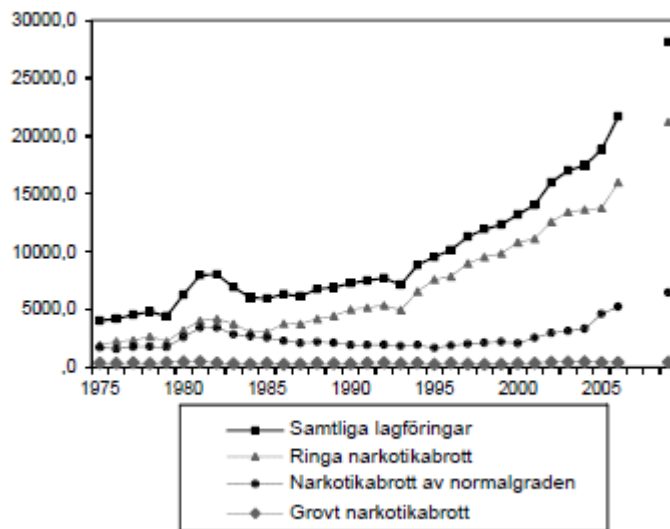
Figur 4. Antal lagföringsbeslut avseende narkotikabrott, 2000-2009.

Källa: Brå-rapport 2010:16, s. 14.

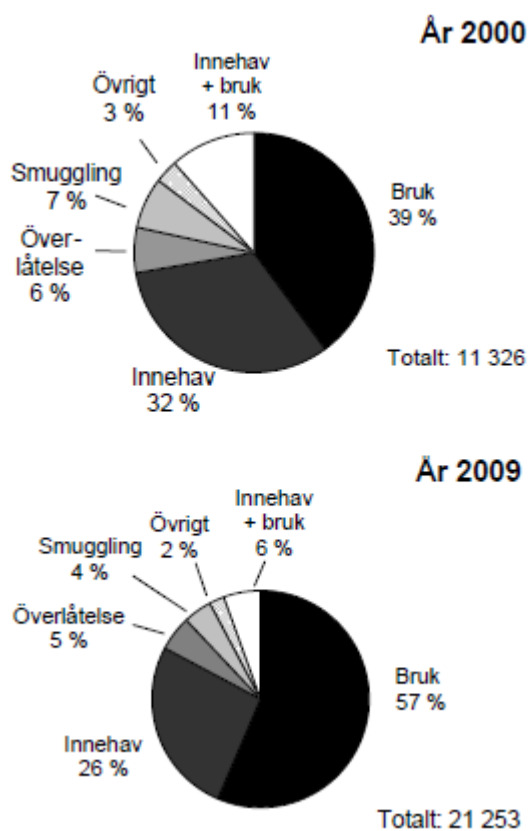
Figur 5. Antal lagföringsbeslut avseende narkotikabrott som huvudbrott efter brottets svårhetsgrad.

Källa: Brå-rapport 2010:16, s. 15.

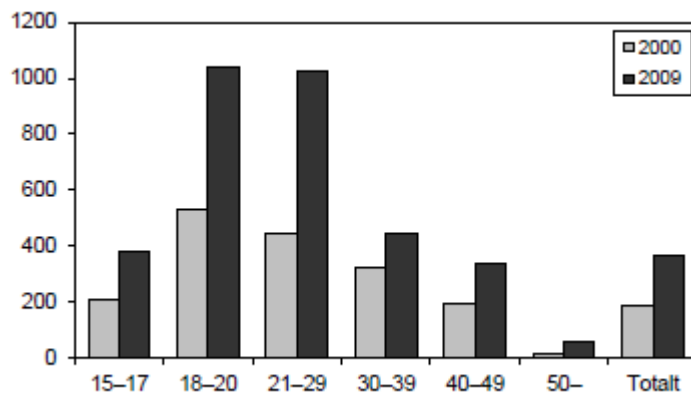
Figur 6. Andel lagföringsbeslut avseende narkotikabrott efter typ av gärning 2000 och 2009.

Källa: Brå-rapport 2010:16, s. 15.

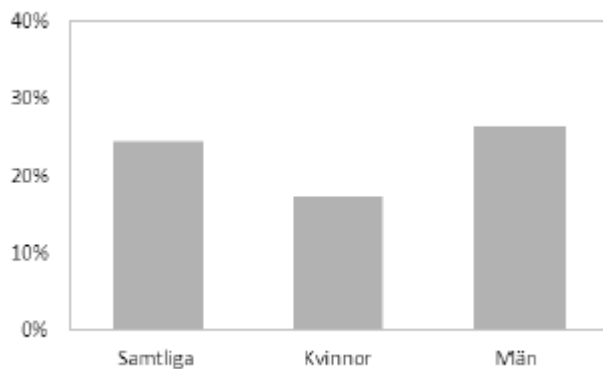
Figur 7. Antal lagföringsbeslut avseende narkotikabrott per 100 000 av folkmängden efter ålder, 2000 och 2009.

Källa: Brå-rapport 2010:16, s. 25.

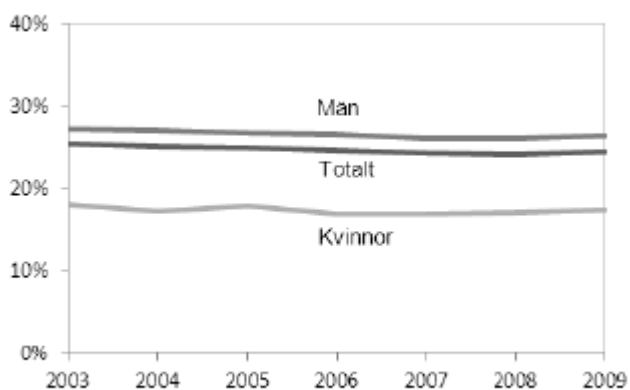
Figur 8. Andel personer som återfallit i brott inom ett år, av samtliga personer med ingångshändelse 2009, totalt samt efter kön.

Källa: Brå-rapport Återfall i brott, s. 8.

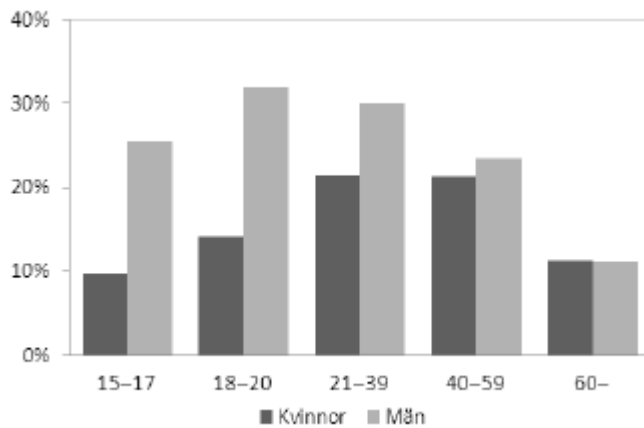
Figur 9. Andel personer som återfallit i brott, inom ett år, av samtliga personer med en ingångshändelse år 2003-2009, totalt samt efter kön.

Källa: Brå-rapport Återfall i brott, s. 8.

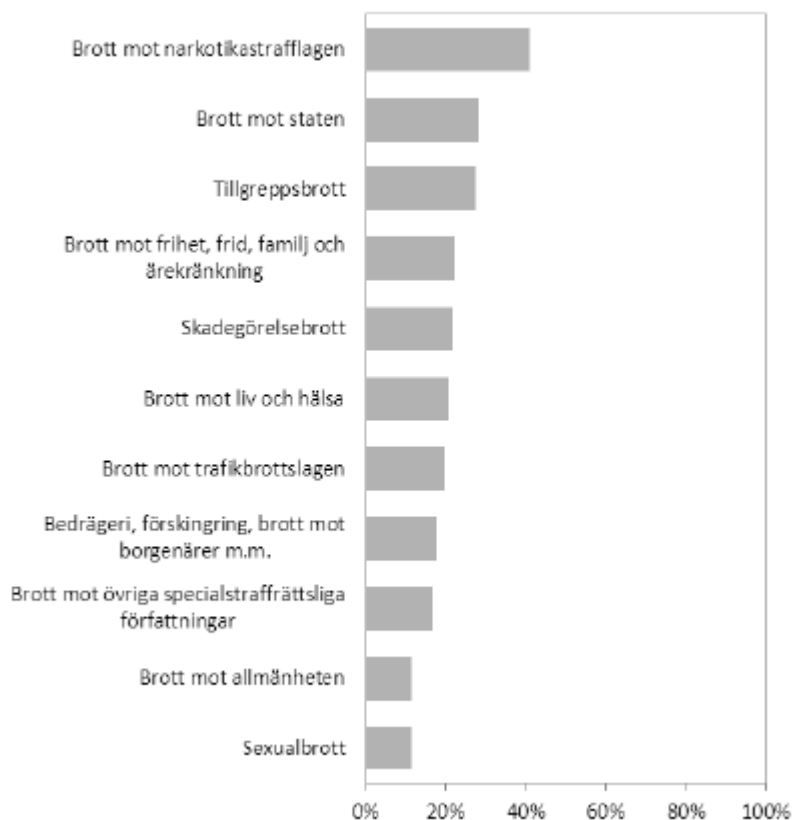
Figur 10. Andel personer som återfallit i brott inom ett år, av samtliga personer med en ingångshändelse år 2009, efter ålder och kön.

Källa: Brå-rapport Återfall i brott, s. 9.

Figur 11. Andel personer som återfallit i brott inom ett år av samtliga personer med en ingångshändelse år 2009, efter grövsta brott i ingångshändelsen.

Källa: Brå-rapport Återfall i brott, s. 18.

Figur 12. Livstidsprevalens för allmänhetens användning av cannabis, amfetaminer, ecstasy och kokain.

Källa: EMCDDA Årsrapport 2012,

<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/gpstab1b>,

<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/gpstab1c>,

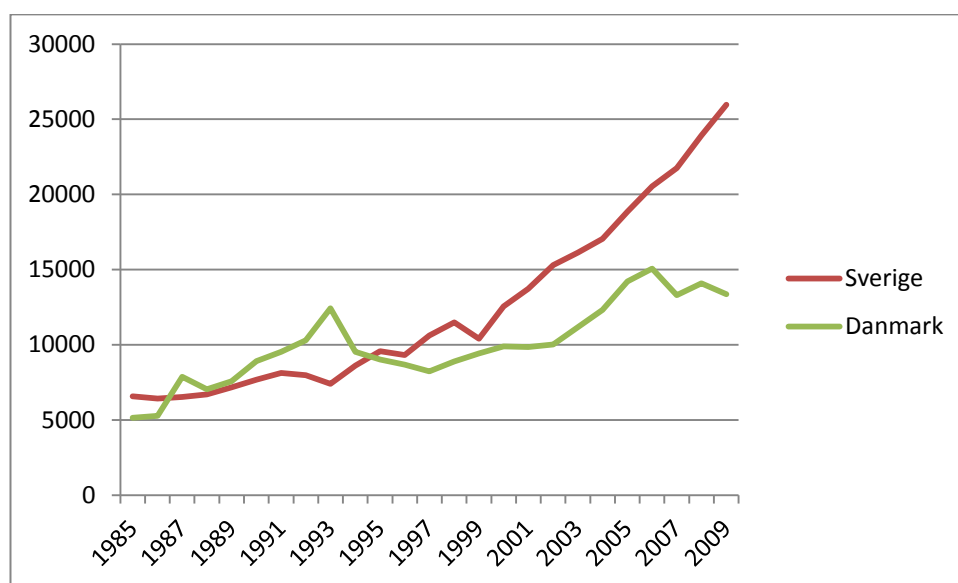
<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/gpstab1d>.

		Cannabis	Amfetaminer	Ecstasy	Kokain
15-64 år					
	<i>Europeiskt genomsnitt</i>	23,7 %	3,8 %	3,4 %	4,6 %
	<i>Sverige</i>	21,4 %	5,0 %	2,1 %	3,3 %
	<i>Danmark</i>	32,5 %	6,2 %	2,1 %	4,4 %
15-34 år					
	<i>Europeiskt genomsnitt</i>	32,5 %	5,5 %	5,7 %	6,3 %
	<i>Sverige</i>	19,2 %	5,7 %	3,7 %	4,6 %
	<i>Danmark</i>	44,5 %	10,3 %	5,8 %	8,9 %
15-24 år					
	<i>Europeiskt genomsnitt</i>	29,7 %	X	X	X
	<i>Sverige</i>	15,3 %	3,9 %	2,1 %	2,4 %
	<i>Danmark</i>	38,0 %	7,5 %	4,6 %	6,4 %

Figur 13. Antal anmälda personer för narkotikabrott i Danmark och Sverige 1985-2009.

Källa: <http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/dlotab109b>

(Figuren sammansatt utifrån siffrorna på denna länk).

Figur 14. Antal anmälda personer för narkotikabrott i Danmark och Sverige 1985-2009.

Källa: <http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/dlotab109b>.

År	Antal		År	Antal	
	Danmark	Sverige		Danmark	Sverige
1985	5147	6567	1998	8900	11490
1986	5262	6426	1999	9424	10400
1987	7862	6533	2000	9899	12545
1988	7031	6697	2001	9858	13714
1989	7566	7163	2002	10021	15300
1990	8915	7676	2003	11160	16136
1991	9535	8123	2004	12313	17040
1992	10290	7974	2005	14204	18844
1993	12421	7394	2006	15060	20539
1994	9536	8604	2007	13294	21752
1995	9008	9573	2008	14093	23920
1996	8678	9307	2009	13354	25962
1997	8234	10625			

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

JuU 1981/82:47

JuU 1984/85:12

SOU 2011:66 – *Sveriges internationella engagemang på narkotikaområdet.*

Prop. 1980/81:76 – *Om interneringspåföljdens avskaffande och straffet för grovt narkotikabrott m.m.*

Prop. 1982/83:141 – *Om ändringar i narkotikastrafflagen (1968:64) m.m.*

Prop. 1984/85:46 – *Om ändringar i narkotikastrafflagen (1968:64) m.m.*

Prop. 1987/88:71 – *Om ändringar i narkotikastrafflagen (1968:64).*

Prop. 1992/93:142 – *Om åtgärder mot bruk av narkotika samt ringa narkotikabrott.*

Prop. 1994/95:23 – *Ett effektivt brottmålsförfarande.*

Prop. 2005/06:30 – *Nationella alkohol- och narkotikahandlingsplaner.*

Prop. 2009/10:105 – *Barn under 15 år som misstänks för brott.*

Narkotikakommissionen, *Narkotikastrafflagen m.m.*, PM Nr 8, december 1983, Departementens Reprocentral, 1983.

Brottsbalken (1962:700).

Narkotikastrafflag (1968:64).

Regeringsformen (1974:152).

Brottsförebyggande rådet (Brå), *Rapport 2000:21 – Kriminaliseringen av narkotikabruk, en utvärdering av rättsväsendets insatser*,
[Cit. Brå-rapport 2000:21 (2000)]

Brottsförebyggande rådet (Brå), *Återfall i brott – Preliminär statistik för 2003-2009*.
[Cit. Brå-rapport Återfall i brott]

Brottsförebyggande rådet (Brå), *Rapport 2010:16 – Narkotikastatistik 2009*, Edita Västra Aros, 2010.

[Cit. Brå-rapport 2010:16 (2010)]

Statens Folkhälsoinstitut (FHI), *Målområde 11 – Narkotika – Kunskapsunderlag för folkhälsopolitisk rapport 2010*, Stockholm, 2011.
[Cit. FHI (2011)]

Böcker

Asp, Petter, Jareborg, Nils & Ulväng, Magnus, *Kriminalrättens grunder*, Upplaga 1, Iustus Förlag AB, 2010.
[Cit. Asp, Jareborg & Ulväng (2010)]

Becker, Howard S., *Utanför – Avvikandets sociologi*, Upplaga 1, Arkiv Förlag, 2006.
[Cit. Becker (2006)]

Bogdan, Michael, *Komparativ rättskunskap*, Upplaga 2:1, Nordstedts Juridik AB, 2003.
[Cit. Bogdan (2003)]

Goffman, Erving, *Stigma – Den avvikandes roll och identitet*, Upplaga 3, Norstedts Förlagsgrupp AB, 2011.
[Cit. Goffman (2011)]

Goldberg, Ted, *Narkotika*. I Goldberg, Ted (red.), *Samhällsproblem*, Upplaga 7:1, Studentlitteratur AB, 2010.
[Cit. Goldberg i Goldberg (red.) (2010)]

Hakonen, Kimmo & Kontula, Osmo, *Narkotikakontroll i Finland*. I Christie, Nils, Greve, Vagn, Heckscher, Sten, Thormundsson, Jónatan & Träskman, Per Ole (red.), *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 74-75*, De nordiske kriminalistforeningen, Kandrups Bogtrykkeri, 1988.
[Cit. Hakonen & Kontula i Christie m.fl. (red.) (1988)]

Hoflund, Olle, *Narkotikabrotten – En straffrättslig studie*, Upplaga 3, Juristförlaget JF AB, 1993.
[Cit. Hoflund (1993)]

Jareborg, Nils, *Brotten – Första häftet – Grundbegrepp, Brotten mot person*, Upplaga 2, P A Norstedt & Söners förlag, 1984.
[Cit. Jareborg (1984)]

Jareborg, Nils, *Vilken sorts straffrätt vill vi ha? Om defensiv och offensiv straffrättspolitik*. I Victor, Dag (red.), *Varning för straff – om vådan av den nyttiga straffrätten*, Upplaga 1:1, Fritzes Förlag AB, 1995.
[Cit. Jareborg i Victor (red.) (1995)]

Kainulainen, Heini, Kinnunen, Aarne & Kouvonon, Petra, *Ersättande av straff med behandling för narkotikamissbrukare i Finland*. I Olafsdottir,

Hildigunnir (red.), *Skyldig eller sjuk? – Om valet av påföljd för narkotikabruk*, NAD-publikation Nr 40, Hakapaino Oy, 2001.
[Cit. Kainunen, Kinnunen & Kouvonen i Olafsdottir (red.) (2001)]

Lahti, Raimo, *Narkotikalovgivning i de nordiske lande set fra en retspolitisk synsvinkel: En kritisk vurdering af gældende lovgivning og dens anvendelse. Finland. I Narkotika og kontrolpolitik – Seminar arrangeret af Nordisk Råd i samarbejde med Nordisk Samarbejdsråd for Kriminologi, Rønne, 22. – 24. april 1985*, Minab/Gotab, Stockholm, 1985.
[Cit. Narkotika og kontrollpolitik (1985)]

Lehrberg, Bert, *Praktisk juridisk metod*, Upplaga 6:1, I.B.A, Institutet för Bank- och Affärsjuridik AB, 2010.
[Cit. Lehrberg (2010)]

Lernestedt, Claes, *Kriminalisering – problem och principer*, Upplaga 1, Iustus Förlag AB, 2003.
[Cit. Lernestedt (2003)]

May, Tim, *Samhällsvetenskaplig forskning*, Upplaga 1:12, Studentlitteratur AB, 2010.
[Cit. May (2010)]

Olsson, Pelle, *Argument mot legalisering av narkotika*. I Johansson, Kjell E (red.), *Narkotika, legalisering, missbruk*, Carlsson Bokförlag, 1996.
[Cit. Olsson i Johansson (red.) (1996)]

Olsson, Börje & Stymne, Anders, *Narkotikautvecklingen i Norden i jämförande perspektiv*. I Olsson, Börje, Stymne, Anders & Rosenqvist, Pia (red.), *Narkotikasituationen i Norden – Utvecklingen 1990-1996*, NAD-publikation Nr 32, Hakapaino Oy, 1997.
[Cit. Olsson, Stymne & Rosenqvist (red.) (1997)]

Peczenik, Alexander, *Juridikens teori och metod*, Upplaga 1:1, Fritzes Förlag AB, 1995.
[Cit. Peczenik (1995)]

Slettan, Svein, *Hva bør straffes?* I Asp, Petter, Herlitz, Carl Erik & Holmqvist, Lena (red.), *Flores juris et legum – festschrift till Nils Jareborg*, Iustus Förlag AB, 2002.
[Cit. Slettan i Asp, Herlitz & Holmqvist (red.) (2002)]

Tham, Henrik, *FN:s narkotikakonventioner och narkotikapolitik*. I Tham, Henrik (red.), *Forskare om narkotikapolitiken, Rapport 2003:1*,

Kriminologiska institutionen, Stockholm, 2003.
[Cit. Tham i Tham (red.) (2003)]

Träskman, Per Ole, *Drakens ägg – Den narkotikarelaterade brottskontrollen*. I Victor, Dag (red.), *Varning för straff – om vådan av den nyttiga straffrätten*, Upplaga 1:1, Fritzes Förlag AB, 1995.
[Cit. Träskman i Victor (red.) (1995)]

Träskman, Per Ole, *Narkotikabrotten och kontrollen av bruket av narkotika genom straffrättsliga medel*. I Olsson, Börje (red.), *Narkotika. Om problem och politik*, Upplaga 1:1, Norstedts Juridik AB, 2011.
[Cit. Träskman i Olsson (red.) (2011)]

Träskman, Per Ole, *Narkotikastraffrätten*, Upplaga 1:1, Nordstedts Juridik AB, 2012.
[Cit. Träskman (2012)]

Vestergaard, Jörn, m.fl., *Strafferet – Forbrydelser og andre strafbare forhold*, 1. udgave 1. oplag, Gjellerup, 2009.
[Cit. Vestergaard (2009)]

Victor, Dag, *Narkotikabrottslighetens gärningsmän och offer*. I von Hofer, Hanns & Nilsson, Anders (red.), *Brott i välfärden – om brottslighet, utsatthet och kriminalpolitik. Festskrift till Henrik Tham*, Kriminologiska institutionen, Stockholms Universitet, 2007.
[Cit. Victor i von Hofer & Nilsson (red.) (2007)]

Elektroniska källor

<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/dlotab109b> (Hämtad 2013-04-18)

<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/gpstab1b> (Hämtad 2013-04-18)

<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/gpstab1c> (Hämtad 2013-04-18)

<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/gpstab1d> (Hämtad 2013-04-18)

Övrigt

Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN), *Rapport 130 – Drogutvecklingen i Sverige 2011*, Upplaga 1, 2012.
[Cit. CAN-rapport 130 (2012)]

European Monitoring Centre for Drugs and Drugs Addiction (EMCDDA),
Situationen på narkotikaområdet i Europa, Årsrapport 2012.
[Cit. EMCDDA Årsrapport 2012]

Nordisk Ministerråd, *Brug af narkotika og besiddelse til eget brug –
Nordisk lovgivning og praksis om besiddelse af mindre mængder narkotika
til eget brug, TemaNord 1997:587.*
[Cit. Nordisk Ministerråd 1997:587]

Rättsfallsförteckning

NJA 1983 s. 887.

NJA 1983 s. 993.

NJA 2005 s. 348.